

Rijksnormaalonderwijs voor kleuteronderwijzeressen.

Voorlopig leerplan.

Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur.

Bestuur van het Middelbaar en Normaalonderwijs.

Algemene Zaken

3317/6120.

Georg-Eckert-Institut
für internationale Schulbuchforschung
Braunschweig

SB -Bibliothek-
32708

oktober 1963.

Ministerium für Erziehung und Kultur.

Vorläufiger Lehrplan.
Mittelschule und Lehrerbildungsunter-
richt.

1963.

Georg-Eckert-Institut BS78

1 223 211 4

Rijksnormaalonderwijs voor kleuteronderwijzeressen.

Voorlopig leerplan.

Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur.

Bestuur van het Middelbaar en Normaalonderwijs.

Algemene Zaken

3317/6120.

oktober 1963.

TITEL EEN.

OPVOEDKUNDIGE WETENSCHAPPEN.

Hoofdstuk I. - Derde leerjaar.

Afdeling I. - Indeling van de cursussen.

<u>Theorie.</u>	<u>1e semester</u>	<u>2e semester</u>
Algemene psychologie	2	2
Psychologie van het kind	2	1
Algemene methodiek	1	-
Bijzondere methodiek	2	2
Beginnelsen van de sociologie	-	2
	<u>7</u>	<u>7</u>
	====	====
<u>Praktijk.</u>		
Type-lessen	1	1
Didactische lessen	1	1
Bijwonen van lessen en praktische oefeningen	<u>3</u>	<u>3</u>
	<u>5</u>	<u>5</u>
	====	====

Afdeling 2.- Psychologie.

Artikel één.- Algemene richtlijnen.

1. Om de opvoedingsdoeleinden van de kleuterschool volledig te kunnen verwezenlijken, wordt het kind in de moderne opvoedkunde als het eerste en het grootste belangstellingspunt beschouwd.
De Normalschool heeft tot opdracht aan de toekomstige kleuteronderwijzeres een grondige kennis bij te brengen van de geestesgesteldheid van het kind van 5 tot 7 jaar. Daarenboven verstrekt zij begrippen die haar belangstelling wekken evenals de beginselen van een aangepaste methodiek. Deze inwijding vergt de studie van de algemene psychologie, van de psychologie van het kind en van de pedagogische en methodologische gevolgtrekkingen die uit beide leervakken voortspruiten.

2. De les in de psychologie steunt steeds op de waarneming van de gedragingen van de kinderen in alle levensomstandigheden, zowel thuis als op school, op feiten die worden waargenomen tijdens proefnemingen, die worden verricht in het bijzijn van de normalisten.
De theoretische cursus moet in werkelijkheid steunen op waarnemingen, die worden gedaan in de oefenkleuterschool tijdens de lessen in de psychologie. Al deze feiten worden, chronologisch genoteerd in een bijzonder schrijfboek. De lerares neemt al de gelegenheden te baat, die zich voordoen in de cursus in de psychologie, om de pedagogische en methodologische besluiten te trekken, die het onderling verband aantonen tussen de theorie en de praktijk van het beroep.
Al deze verspreide gegevens worden in het vierde leerjaar bijeengebracht en geordend tot een overzichtelijke studie van de gedraging van het kind van de kleuterschool en van de eerste graad van de lagere school, die uit menig oogpunt de voortzetting vormt van de kleuterschool.
3. Zo dikwijls als het mogelijk is past men de proefondervindelijke werkwijze toe tijdens de lessen in de psychologie. De lerares beoogt niet alleen deze werkwijzen te doen kennen, doch zij tracht vooral bij haar leerlingen de wetenschappelijke geest en de zin voor objectiviteit te ontwikkelen. Zij zal haar keuze echter beperken tot de procédés, die een praktisch belang bezitten voor de kleuteronderwijzers.
4. Talrijke psychische feiten kunnen slechts worden begrepen, als ze in verband worden gebracht met fysiologische verschijnselen die vooraf onder de leiding van de lerares in de natuurwetenschappen werden bestudeerd.
De lerares in de psychologie moet daaraan herinneren om de waarnemingen van de leerlingen of om bestudeerde begrippen te verklaren. Zij dient vooral de nadruk te leggen op de ontwikkeling van de zintuigen bij de kinderen van de kleuterschool, in het bijzonder op de ontwikkeling van de bewegingsdrang en de taal.
5. De lerares moet in de eerste plaats het vormend element van haar onderwijs in het oog houden. Zij dient de beroepsaanslag bij haar leerlingen te ontwikkelen en vooral de overlading van hun geheugen te vermijden. Zij zal de taak van de leerlingen ten zeerste vergemakkelijken door elke les tot een synthese samen te vatten, die de leerstof zal vormen. Zij zal een handboek volgen of een beknopte samenvatting ter beschikking stellen van de leerlingen. De lerares mag in haar lessen geen tijd besteden aan het dicteren van nota's.
6. De cursus in de psychologie van het kind moet de aandacht vestigen op het kind beneden de leeftijd van 3 jaar en vooral op de ontwikkeling van het kind van 3 tot 7 jaar. De volgende fases in de ontwikkeling van het kind dienen vluchtig te worden geschetst.

Artikel 2.- Begrippen van algemene
psychologie.

1. Het gevoels- en bewegingsleven.

1. De gedraging in het algemeen.
2. De neigingen, de behoeften en de belangstellingspunten.
3. De instincten.
4. De bewegingen en het spel.
5. De emoties en de gevoelens.
6. Studie van enkele typische emotionele reacties (vooral degene die men terugvindt bij het kind van 3 tot 7 jaar).

2. Het zintuiglijk leven.

1. De gewaarwordingen en de waarnemingen : de nadruk leggen op de visuele, de auditieve en de huidgewartwordingen.
2. De droombeelden.

3. Het aanvankelijk geestesleven.

1. Het geheugen.
2. De gewoonte.
3. De gedachtenassociatie.
4. De verbeelding.

4. Het hoger geestesleven.

1. Het denken zonder taal en het denken met de taal.
2. Het oordeel : vooral de verschillende vormen.
3. De redenering : vooral de verschillende vormen.

Artikel 3. - Psychologie van het kind.

Algemene richtlijnen.

Om de cursus in de psychologie van het begin af te steunen op concrete feiten en hem te ontdoen van alle mogelijke speculatieve stof, dient de theorie voorafgegaan te worden door een periode van actieve inwijding in de cursus.

De normalisten zullen hierbij rechtstreeks contact nemen met de leerlingen en zich wennen aan de waarneming van hun gedragingen en het noteren van hun reacties.

Om dit doel te bereiken, zal de lerares tijdens het eerste semester één uur besteden, (op de 2 uren voorzien op de lesrooster) aan de psycho-pedagogische en methodologische waarnemingen. De lerares moet de waarnemingen leiden van naar leerlingen. Zij zal ook een verhandeling opleggen, waarvan het onderwerp onder meer uit de volgende thema's kan worden gekozen.

1. Kinderen van 0 tot 3 jaar :
waarnemingen in de kinderbewaarplaats of in het gezin.
2. Kinderen van 3 tot 6 jaar :
waarnemingen in de kleuterschool.
3. Kinderen van 6 tot 9 jaar :
waarnemingen in de lagere school (bij voorkeur in de eerste graad).

I.- De kinderen onder de leeftijd van drie jaar.

Het ontwaken van de baby.
Het zuigen van de baby.
Het baden van de baby.
Het kind leert vastgrijpen.
Het kind leert gaan.
Het kind leert spreken.
Het kind tracht enkele praktische problemen op te lossen :
Voorbeeld : het nemen van een stuk speelgoed dat niet rechtstreeks kan bereikt worden.

Het kind en zijn omgeving.
De nabootsing bij het kind.
Het kind en zijn tijdgenoten.
Het toornig kind.
Het kind dat schrik heeft.
Het tevreden kind.
De functionele spelen bij het kind.

II.- De kinderen van 3 tot 6 jaar.

1. De sociale reacties van de kinderen.

De aanpassingmoelijkheden van het kind.
Het kind tegenover de onderwijzeres.
Het kind tegenover de normalisten.
Het kind tegenover de vriendinnetjes en vriendjes :

hoe kan men de reacties van sympathie verklaren ?

Het kind tijdens het middagmaal (samengestelde groep) :
in de kleuterschool en in de lagere school.

Het kind tijdens de vrije tijd (samengestelde groep) :
in de kleuterschool en in de lagere school.

Het kind in de gezinskring :

ter gelegenheid van bezoeken, die worden afgelegd met de onderwijzeres.

Het kind verlaat zijn moeder en komt op school.

Het kind komt terug thuis.

2. Het kind tijdens vrije activiteiten :

Het kind voert 's morgens een opgelegd werkje uit.
Het kind verzorgt diertjes in de klas.
Het kind speelt met de bouwdoos en lost praktische moeilijkheden op.
Het kind verslonden in een activiteit met hoge maatschappelijke waarde :

Het vrije gesprek van de kinderen.

Het creatief werk van de kinderen : tekenen, schilderen, papier scheuren, boetseren.

Het kind bij het poppenspel : nabootsing en verbeelding.

3. Het kind tijdens door de onderwijzeres geleide activiteiten :
Het kind luistert naar een verhaal.
Het kind bekijkt prentjes.
Het kind tijdens de filmvoorstelling.
Het kind woont het poppenspel bij.

III. Voor de kinderen van 6 tot 9 jaar.

Gedraging van een groep kinderen tijdens een bepaald spel.
De vrije tijdsbesteding van een kind op school.

Ontleding van vrije gesprekken :

- graad van socialisatie.
- organisatie van het gesprek.

Kenmerken van de opstellen en van de vrije tekeningen
- volgens de leeftijd.

Interpretatie van prenten, het vertellen van een verhaal
of van een film.

- verschillende leeftijden.

N.B. Deze thema's gelden slechts als aanbevelingen. Het spreekt vanzelf dat de normaliste vrij is haar waarnemingen aan te passen aan de reacties van de kinderen.

Problemen die moeten bestudeerd worden.

De cursus moet steunen op waarnemingen gedaan door de normalisten.

1.- Inleiding.

Het kind en de kindsheid.
Betekenis van de erfelijkheid.
De invloed van het milieu.
De betekenis van de kindsheid.

2. De baby.

1. De motorische ontwikkeling van de baby.
2. Het ontluiken van de intellectuele ontwikkeling bij de baby.
3. De eerste sociale reacties.
4. De eerste gevoelsreacties.

3. De eerste kindsheid (1 tot 3 jaar).

1. De motorische ontwikkeling.
2. De spraak.
3. De intellectuele ontwikkeling.
4. De gevoelens bij het kind van die leeftijd.
5. Het "ik" gevoel.

4. Het kind van 3 tot 7 jaar.

1. De periode van tegenstand.
2. De belangstelling bij het kind en de praktische uitingen ervan :
  - de voeding
  - de nabootsing
  - de nieuwsgierigheid
  - het spel
  - het gebarenspeel
  - het tekenen

3. Het aanvankelijk geestesleven en zijn praktische uitingen :
  - de waarneming van de wereld
  - de aandacht
  - het geheugen
  - de kinderlijke logica
  - het egocentrisme.
4. Het kind in de bewaarschool :
  - eerste sociaal experiment
  - de weerslag op de affectieve, morele, sociale en intellectuele evolutie.
- 5.- Begrippen van experimentele psychologie toegepast op het kind :
  1. Het meten van de gestalte en het gewicht :
    - grafieken en groeiwetten.
  2. Het meten van de gezichtsscherpte.
  3. Het meten van het waarnemen van kleuren.
  4. Het meten van de auditieve scherpte.
  5. Waarnemingstests.

Afdeling 3.- Beginzelen van de sociologie.

Algemene richtlijnen.

De harmonieuze inschakeling van het kind in de steeds breder wordende kringen van de menselijke samenleving vormt één van de belangrijkste doeleinden van de opvoeding. Hierdoor wordt tevens de noodzakelijkheid verklaard van een inwijding in de sociologie voor de leerlingen van de Normalschool.

Deze inwijding moet aan de normalisten een nauwkeurig beeld geven van het sociale milieu, waarin zij hun toekomstige taak zullen uitoefenen. Ze beoogt verder het aankweken van verantwoordelijkheidsgevoel tegenover de sociale rol, die ze als opvoeder dienen te vervullen. Deze inwijding mag nooit vervallen, in een vereenvoudigde universitaire vorming, doch moet bestaan uit de studie van sociale feiten en problemen. Het bezoek aan verschillende sociale instellingen, die werden bestudeerd met betrekking tot de sociale wisselwerkingen die er plaats grijpen; evenals het oprichten van schoolclubs zullen bijdragen tot de sociale vorming van de normalisten.

Het zou trouwens buitengewoon nuttig zijn dat de leerlingen actief zouden deelnemen aan een weldadigheidswerk voor kinderen : voorgedij over de kinderen van de oefenschool of hulp aan een nabijgelegen wezenhuis; opvoedingswerk in dergelijke instellingen.

Een stage als monitrice in een schoolkolonie of in een openluchtcentrum zou eveneens bijdragen tot deze sociale vorming.

Leerplan.

I. Fundamentele sociologische begrippen :

1. Het mechanisme van de sociale betrekkingen.
2. Ontstaan en ontbinding van groepen.
3. Invloed van de menselijke milieu op de psychologie van de individuen.

II. Studie van sociale problemen en feiten:

1. Het sociaal milieu waarin het kind leeft :
- gezin en school.
2. Het probleem van de scheiding van kind en gezin.
3. De pleegkinderen.
4. Studie ter plaatse van de inrichting van kinderbewaarplaatsen, wezenhuizen, vakantiekoloniën en openluchtcentra.
5. Kinderdorpen.
6. De rechten van het kind (U.N.E.S.C.O.).
7. Het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn (N.W.K.W.).
8. Het internationaal werk voor de voorschoolse opvoeding.
9. De televisie en de film voor de kinderen van de kleuterschool.

Afdeling 4. - Methodiek.

Artikel 1.- Algemene richtlijnen.

1. De methodiek vormt één van de meest belangrijke delen van de cursus in de opvoedkunde. Ze beoogt vooral de inwijding van de toekomstige opvoedsters in de moderne praktijken, die worden toegepast in de kleuterschool en de eerste graad van de lagere school. Om dit doel te bereiken moet de lerares een actieve methode gebruiken : de aan te leren technieken dienen eerst aan de werkelijkheid te worden getoetst. Rekening houdend met de resultaten van het experiment en met de schoolpraktijk, zullen ze daarna theoretisch worden bestudeerd. Eindelijk worden ze toegepast door de normalisten, in omstandigheden die zorgvuldig door de lerares werden uitgekozen. Men dient een zeer duidelijk onderscheid te maken tussen de methodes die worden aangewend in de kleuterschool en in de eerste graad van de lagere school. Men moet de aandacht vestigen op de continuïteit die er tussen beide onderwijstakken bestaat. Het kind dient steeds de basis van de methodologische inwijding te zijn.
2. De theoretische leerstof moet een geheel vormen met de praktijk, die de normalisten in de oefenschool waarnemen. Het onderwijs op de Normalschool en de methodes die men in de oefenschool toepast mogen geen tegenstrijdigheden bevatten. De lerares moet zich steeds laten leiden door de nieuwste gegevens van de experimentele opvoedkunde. Om de bekomen resultaten aan te vullen of met meer nauwkeurigheid te omschrijven, dient zij bepaalde experimenten te hernemen, die door andere auteurs werden beschreven. Zij moet haar leerlingen eveneens de weg aanwijzen naar nieuwe opzoekingen.

3. Om met een maximum van kans op welslagen haar beroep te kunnen uitoefenen, moet de kleuteronderwijzeres worden ingewijd in bepaalde regels van de plichtenleer die voor haar ambt werd vastgelegd in wetten, reglementen en gebruiken, evenals in de regels van de experimentele opvoedkunde.
4. De algemene en de bijzondere methodiek vormen een zeer nauw geheel. De lerares moet alleszins de eerste twee vraagstukken behandelen uit het leerplan van de algemene methodiek. Daarna mag zij de oefeningen uit de bijzondere methodiek bestuderen. Alle punten uit de algemene methodiek moeten in het derde leerjaar worden afgewerkt.
5. Men moet vooral de aandacht vestigen op de algemene principes, waarop de methode berust en op hun relatieve waarde, naargelang men ze toepast in de kleuterschool, of in de eerste graad van de lagere school. De lerares moet zelf de oefeningen van de bijzondere methodiek bepalen rekening houdend met de vereisten van het onderwijs en de aard van haar leerlingen. De belangrijkste oefeningen, die men in de kleuterschool uitvoert, dienen afgewerkt te worden in het derde leerjaar. In het vierde leerjaar moet men een ruime plaats toekennen aan de bijzondere methodiek van de eerste graad van het lager onderwijs. In dit geval volgt men de aanwijzingen van het leerplan van de eerste graad van de lagere school.

Artikel 2.- Algemene methodiek.

Problemen die moeten worden bestudeerd.

I. De inrichting van het onderwijs.

1. De inrichting van de kleuterschool in België : kenmerken van de verschillende graden.
De plaats van de eerste graad van de lagere school ten opzichte van de kleuterschool.
2. Organisatie van het werk in de klassen van de kleuterschool.

II. De principes van een aangepaste en moderne methodiek.

1. Het principe van de belangstelling en de motivering.
2. Het activiteitsprincipe.
3. Het principe van de intuïtie.
4. Het spelprincipe.
5. Het principe van de sociale betrekkingen.
Van dit ogenblik af mag men aanvangen met de bijzondere methodiek.

III. Methodes en procédés in het onderwijs.

1. Wat verstaat men onder een methode.
2. De verschillende methodes, die in de kleuterschool worden gebruikt.
3. De uitdrukings- en voorstellingstechnieken : voorbeeld: het boetseren.

IV. De voorbereiding van de oefeningen.

1. Wat verstaat men onder een les ? Verschil tussen een les en een methodologische oefening.
2. De algemene voorbereiding van een oefening voor de kleuterschool.
3. De fases van een oefening.
4. De schriftelijke voorbereiding van een oefening.

V. De tucht.

1. Enge en brede betekenis : leiden en opvoeden.
2. De factoren die de tucht beïnvloeden in de kleuterschool en de lagere school.
3. Praktische raadgevingen.
4. Het probleem van de morele en de burgerlijke verantwoordelijkheid van de onderwijzeres.

Artikel 3.- Bijzondere methodiek.

Problemen die moeten worden bestudeerd.

I. Actieve waarnemingsoefeningen.

II. Uitdrukking door handenarbeid en door grafische voorstelling.

De opbouwende activiteiten.

- a. De vrije activiteit.
- b. De activiteit volgens een opgelegd thema.
- c. De nabootsing van een model.

De technieken die de kunstzin ontwikkelen.

Het schilderen, het tekenen, het schouren van papier, het boetseren.

- a. Van de vrije komen tot de opgelegde activiteit.
- b. De activiteit die wordt opgelegd door de onderwijzeres.

De afgeleide activiteiten van het schilderen, het tekenen en het plakken met papier.

De technieken, die beroep doen op het persoonlijk ontdekkingswerk van de kleuters, zoals :

- Spatten.
- Sjabloon.
- Mozaïek.
- Imitatie glas in lood.
- Silhouetten.
- Vouwen en knippen.
- Werk met plakfiguren.

- a. Individuele verwezenlijkingen.
- b. Collectief werk :

De vervaardiging van een werktafel.
De vervaardiging van een kalender.
Het samenstellen van een album.

III. Fixerende oefeningen :

Waarnemingen en begrippen door concrete verwezenlijkingen uitdrukken.

- vb. Een metselaar staat op een steiger.
Een vogel zit op een tak.
Druiven en druiventrossen.

IV. De taal als uitdrukkingmiddel.

- a. Alledaagse voorvalletjes vertellen.
- b. Vrije interpretatie van prentjes, die een verhaal voorstellen dat door gebaren wordt weergegeven.
- c. Het verhaal vertellen van de prenten uit een boek.
- d. Het verhaal vertellen van een vertoning met lichtbeelden.
- e. Beluisterde verhalen dramatiseren.
- f. Het leesuurtje.
- g. Het voordragen van gedichten.
- h. Het poppenspel : poppen met draden ;
poppen met buizen ;
poppen op draad.

Het samenstellen van toneeltjes rekening houdend met de leeftijd van de kinderen en met de technische mogelijkheden van de gekozen poppen.

V. Uitdrukking door lichamelijke bewegingen.

- a. De psycho-motorische spelen.
- b. De oefeningen met gebaren.
- c. Het vertelsel weergeven.

VI. Muzikale opvoeding.

- a. Studie van een lied.
- b. Studie van een rondedans die gezongen werd en met gebaren uitgedrukt.
- c. Studie van ritmische oefeningen : aangeleerde oefeningen, vrije aangepaste oefeningen.
- d. Het montessoriorkest.

VII. De gebruikelijke activiteiten :

- a. De huishoudelijke spelen.
- b. De spelen die een beroep voorstellen.
- c. De tuinoefeningen : individuele en collectieve oefeningen.

VIII. De opvoedende spelen.

- a. De vereenzelvigingsspele.
- b. De classificeringsspele.
- c. De invoegingsspele.
- d. De puzzels.
- e. De associatiespele.
- f. De collectieve spelen met eenvoudige regels.

N.B. De lerares moet een brede keus doen in deze oefeningen, ten einde de normalisten een degelijke vorming te bezorgen.

Afdeling 5. - Praktijk van het onderwijs.

In de kleuteroefenschool beproeft de toekomstige onderwijzeres haar talenten in de techniek van de methodiek, evenals inzake de praktische toepassing van de beginselen en de regelen, waaruit de opvoedingskunst bestaat.

Daar moeten de normalisten de experimentele gegevens ontdekken waarop zij hun kennis van de theorie van de methodiek kunnen steunen.

Onder de onderwijsoefeningen die de normaliste bijwoont of uitvoert onderscheidt men de type-oefeningen, de didactische oefeningen, de beredeneerde voorbereidingen van methodologische oefeningen en de praktische oefeningen.

1.- De type-oefeningen.

De normalisten van het derde en het vierde leerjaar moeten wekelijks een type-oefening bijwonen, die wordt gegeven door een onderwijzeres van de kleuter-oefenschool of door een lerares in de opvoedkunde. Deze type-oefeningen kunnen ook afzonderlijk worden gegeven aan de leerlingen van het derde en aan deze van het vierde leerjaar. In dit geval kunnen deze oefeningen beter worden aangepast aan de theoretische cursus in de bijzondere methodiek. Bij een splitsing van de klassen is het logisch dat de normalisten worden ingedeeld in twee verschillende groepen. In dit geval blijkt het noodzakelijk het systeem toe te passen van verschillende type-oefeningen voor de leerlingen van het derde en van het vierde leerjaar afzonderlijk. De normalisten die deze lessen bijwonen noteren in een bijzonder schrijfboek de gevolgde weg, de toegepaste werkwijzen, de uitgevoerde oefeningen en de psychologische en methodologische waarnemingen, die een verrijking betekenen van hun praktische kennis. Om het rendement van de type-oefening te verhogen, kan de lerares in de opvoedkunde de oefening door een toepassing laten voorafgaan. Zij dient nochtans een ruime plaats toe te kennen aan de vindingsrijkheid van de normalisten. De onderwerpen van de type-oefeningen worden vastgesteld door de lerares in de opvoedkunde, in overleg met de directrice van de Normalschool en de onderwijzeres van de kleuter-oefenschool. Het aantal type-oefeningen dat wordt gegeven door de lerares in de opvoedkunde, wordt door haar bepaald, in overleg met de directrice van de Normalschool.

De voorbereidingen van de type-oefeningen, die door de onderwijzeressen worden gegeven, dienen te gepaste tijde aan de lerares in de opvoedkunde te worden onderworpen. De lerares in de opvoedkunde en, - in de mate van het mogelijke, - de directrice van de Normalschool wonen de type-oefeningen bij. Onmiddellijk na de type-oefening, geeft de lerares in de opvoedkunde er een grondige methodologische ontleding van.

2.- De didactische oefeningen.

Iedere week wordt er ten minste één didactische oefening gehouden, die door de leerlingen van het derde en het vierde leerjaar wordt bijgewoond. Er mogen afzonderlijke didactische oefeningen worden voorzien voor het derde en het vierde leerjaar, zoals dit werd uiteengezet voor de type-oefeningen.

Elke didactische oefening omvat :

- a. Een oefening van 20 tot 25 minuten, die wordt gegeven door een leerling van het derde leerjaar of het vierde leerjaar aan de leerlingen van de kleuteroefenschool.
- b. Een kritische bespreking van de toegepaste werkwijze en van de waarnemingen van verschillende aard, waartoe de les aanleiding geeft.
De normalisten nemen actief deel aan deze bespreking.
- c. Een leerling van het derde of van het vierde leerjaar - (volgens het geval) maakt een samenvatting van de oefening en stelt een verslag op van de bespreking.
- d. Elke normaliste maakt een korte samenvatting van de oefening en van de gegronde op - en aanmerkingen.
De didactische oefeningen worden gehouden onder de leiding van de lerares in de opvoedkunde. De directrice van de Normaalschool en de betrokken onderwijzeres van de kleuteroefenschool wonen deze bespreking bij. Bij de keuze van het onderwerp van de oefening die aan de normalisten wordt opgelegd, dient men rekening te houden met de vereiste tijd voor de materiële voorbereiding en met de methode die tijdens de oefening wordt gevolgd.
De lerares kiest de wijze die ze aanwendt om de normaliste aan te duiden, die de oefening uitvoert. Ze moet vooral rekening houden met de uitgebreidheid van de materiële voorbereiding.
De verslagen over de didactische oefeningen worden overgeschreven in een bijzonder register.

3. Praktische oefeningen.

Elke normaliste van het derde leerjaar moet gedurende het eerste semester van het schooljaar wekelijks zes oefeningen, van een half uur elk, bijwonen in de kleuteroefenschool. De lerares mag beslissen of deze praktische oefeningen door de normalisten, moeten worden gegeven. Het tweede semester is uitsluitend gewijd aan de praktische oefeningen, die door de normalisten moeten worden gegeven.

De praktische oefeningen omvatten alle oefeningen die voorzien zijn in het "Leerplan voor de opvoedende activiteiten in de kleuterschool". De onderwijzeressen leggen de onderwerpen van deze oefeningen voor aan de lerares in de opvoedkunde omstreeks het midden van de week, die deze voorafgaat, waarin de oefeningen worden gegeven. De voorbereiding van deze oefeningen gebeurt schriftelijk in een schrijfboek of op steekkaarten. Uiterlijk twee dagen vóór de oefening, ziet de betrokken onderwijzeres de voorbereidingen grondig na, met betrekking tot de stof, de methode, de spelling en de stijl.

Ze schrijft haar opmerkingen op de rand. De normaliste wijzigt haar voorbereiding in overeenstemming met de gegeven aanwijzingen. Na de oefening kent de onderwijzeres aan de voorbereiding en aan de oefening een waardecijfer toe, volgens de maatstaven die door de lerares in de opvoedkunde worden bepaald. Zij beantwoordt een vragenlijst, die haar door de lerares in de opvoedkunde wordt overhandigd. Aldus bekomt ze een beknopt verslag over het werk van de normaliste.

Hoofdstuk II.

Vierde leerjaar.

Afdeling 1. - Vakken.

	<u>1e semester</u>	<u>2e semester</u>
Algemene psychologie	1	-
Psychologie van het kind	1	-
Bijzondere methodiek	2	2
Geschiedenis van de opvoeding en in- richting van het onderwijs	2	1
Pedagogische bibliografie	-	1
Opvoedingsvraagstukken	-	2
Type-oefeningen	1	1
Didactische oefeningen	1	1
Praktische oefeningen	4	4
	<u>12</u>	<u>12</u>
	===	====

Afdeling 2. - Algemene psychologie.

Herhaling van de leerstof voor het derde leerjaar.

De intelligentie :

De praktische intelligentie : van het kind - van het dier.
De verbale intelligentie.
De belangrijkste begrippen over de gehandicapte kinderen.
De opvoedingsmiddelen in het gezin.
De pedagogische actiemiddelen.
De intelligentietests.

De wil :

De graden in de handeling : de instinctieve handeling _
de gewilde handeling.
De wil : de zelfbeheersing.
De wil : techniek om te leren handelen.
De rol van de intelligentie in de wilsgedaan.
Het gebrek aan wilskracht.

Het karakter :

De aangeboren elementen.
De verworven elementen.
De belangrijkste begrippen over de studie van het karakter en
de persoonlijkheid :
a. De studie van de karakterkenmerken door het gebruik van
vragenlijsten.
b. De projectietests (fabels van L. Duss - inktvlekken van
Rorschach).

Afdeling 3. - Psychologie van het kind.

Herhaling van de leerstof van het derde leerjaar.

Het kind van 6 tot 12 jaar :

a. Het kind van 6 tot 9 jaar.

- de sociale reacties ; de aanpassing aan het schoolleven ;
- de vermindering van het egocentrisme ;
- de kinderlijke logica ;
- de verstandelijke redenering ;
- de motorische ontwikkeling ;
- de avolutie van de affectiviteit bij het kind.

b. Algemeen overzicht van de periode van 9 tot 12 jaar.

De psychologie van de onderwijzeres :

Haar geesteshygiëne.

Studie van de classesfeer van enkele kleuterklassen, waarin de persoonlijkheid van de onderwijzeres wordt weerspiegeld.

Begrippen van experimentele psychologie :

De tests van de gesproken taal.

De tests van de praktische instelligentie (vb. A. Rey).

De intelligentietests : de Terman-Merrill.
de B-D.

De berekening van het I.Q.

Afdeling 4. - Bijzondere methodiek.

A. In de kleuterschool.

Vervolg van de studie van de activiteiten in de kleuterschool.

B. In de lagere school.

Het leerplan is de "pedagogische keuze" van de onderwijzeres.

De lerares moet haar onderricht in de bijzondere methodiek afstemmen op dit document. Ze zal er de belangrijkste kenmerken van onderzoeken en de normalisten aanzetten zo dikwijls mogelijk dit leerplan te raadplegen.

De lerares moet vooral de toekomstige onderwijzeressen voorbereiden :

- a. tot het onderwijs in de eerste graad, rekening houdende met de twee Decrolyaanse principes :
  - concentratie van de stof rond belangstellingspunten ;
  - de indeling van de vakken vervangen door waarnemings- uitdrukking- en associatieoefeningen.
- b. tot de aanwending van technieken die de gemeenschapszin van de kinderen ontwikkelen : samenwerking, ploegwerk, schooldrukkerij, interscolaire briefwisseling, enz...

Leerplan.

Het milieu.

Milieustudie en de toepassing ervan in de eerste graad.

De moedertaal. Studie van het leerplan van de eerste graad.

De leesmethodes : leren lezen.

Het rekenonderwijs. Studie van het leerplan van de eerste graad.

Synthese.

Kenmerkende verschillen tussen de didactiek van het derde leerjaar van de kleuterschool en het eerste leerjaar van de lagere school.

Afdeling 5. - Geschiedenis van de opvoeding en inrichting van het onderwijs.

De cursus in de geschiedenis van de opvoeding leent zich op uitstekende wijze tot de praktijk van het persoonlijk en het collectief werk, vooral door bij de leerlingen de lust te ontwikkelen tot het uitvoeren van opzoekingen en door hen vertrouwd te maken met de intelligente en **critische** beoordeling van teksten en gedachten.

De lerares kan aan sommige normalisten beknopte taken en aan groepen van leerlingen meer uitgebreide werkzaamheden toevertrouwen. Het ploegwerk levert uitstekende resultaten op en bevordert de geest van samenwerking.

De studie van de geschiedenis van de opvoeding moet vooral de nadruk leggen op de geestdrift waarmee men, door de eeuwen heen, de school aan de evolutie van de maatschappij heeft willen aanpassen.

In het kader, en zonder daarom te vervallen in een overdreven encyclopedische kennis die hier niet past, moet men op een beknopte wijze de ontwikkeling van het lager onderwijs en de betekenis van de voorlopers van dit onderwijs onderstrepen. Men moet ook een beknopt geschiedkundig overzicht geven van het **kleuterschool**probleem.

Om dit doel te bereiken kan in deze cursus de volgende leidraad worden :

De toestand vóór J.J. Rousseau.

De betekenis van J.J. Rousseau (en nl. de functionele opvatting van het kind).

Pestalozzi en het elementair onderwijs.

De kinderbewaarplaatsen op het einde van de 18e eeuw.

De asiellokalen in het begin van de 19e eeuw.

In Frankrijk : de omvorming van de asiellokalen in kleuterscholen.

In Duitsland : Fröbel en de kleuterscholen.

In Italië : Dr. Maria Montessori en de Casa dei Bambini.

In Nederland : de toestand in de 18e en 19e eeuw.

In Engeland : Spencer.

De evolutie van de kleuterscholen in Frankrijk.
Werken van Mej. Brès en Mevrouw Kergomard.

Enkele grote pedagogen :

Binet : de experimentele psychologie op school.

Dewey : Learning by doing.

Claparède : de functionele opvoeding,
de psychologie van de actieve school.

Vergelijking tussen drie opvoedingssystemen :

- Fröbel
- Montessori
- Decroly.

De nieuwe stromingen in de voorschoolse opvoeding.
Verwezenlijkingen in verschillende landen.

x

x

x

Algemene inrichting van het lager onderwijs en het kleuter-
onderwijs in België.

Afdeling 6. - Pedagogische bibliografie.

De lerares vestigt de aandacht van de leerlingen op de recente werken, die pedagogische problemen behandelen. Zij moet er de geest van analyseren en aan de hand van goed gekozen uittreksels moet zij er de meest belangrijke ideeën van ontleden.

Deze boeken mogen psychologische, pedagogische en methodologische vraagstukken behandelen.

De lerares moet trouwens werken uit deze drie vakken kiezen.

Bepaalde werken kunnen alleen ter informatie worden geciteerd. De lerares moet ze indelen in verschillende groepen, die voor de normalisten eenwel bepaalde betekenis hebben.

De leerlingen ontvangen aldus een interessante documentatie, die zij later na het verlaten van de Normalschool kunnen raadplegen en aanvullen.

x

x

x

De leerlingen moeten enkele hoofdstukken uit deze boeken bestuderen.

Afdeling 7. - Opvoedingsvraagstukken.

A. Algemene richtlijnen.

Dit deel van de cursus heeft een tweevoudig karakter.

Het moet een synthese zijn van de pedagogische gevolgtrekkingen, die voortvloeien uit de studie van de algemene psychologie en de psychologie van het kind.

Het laat ook toe een studieonderwerp te kiezen uit de belangrijke actuele problemen.

De grote thema's die gedurende het tweede semester moeten worden bestudeerd mogen in het begin van het schooljaar worden aangekondigd. De leerlingen kunnen aldus het werk oordeelkundig voorbereiden aan de hand van de persoonlijke waarnemingen die tijdens de praktische oefeningen werden gedaan of door het lezen van documenten die in de kranten en de opvoedkundige tijdschriften werden gepubliceerd.

De studie van vraagstukken met betrekking tot de opvoeding stelt de lerares in de mogelijkheid problemen te behandelen, die slechts oppervlakkig werden besproken tijdens de lessen over de psychologie en de methodiek.

De studie van deze opvoedingsvraagstukken moet als een synthetische bekroning van de vorming van de toekomstige onderwijzeressen worden beschouwd.

B. Leerplan.

1. Praktische vraagstukken die voortvloeien uit de toepassing van de schoolwet.
Wetgeving in verband met de lagere school en de kleuterschool (zich beperken tot de belangrijkste hoofdstukken).
2. Belangrijke problemen uit de plichtenleer :
  - a) Commentaar over de schoolreglementen.
  - b) De beroepspllichten van de onderwijzeres tegenover zichzelf, tegenover de leerlingen en de ouders; tegenover de collega's; tegenover de overheid (de Administratie die haar heeft aangesteld, de inspectie, het hoofd van de instelling waar zij onderwijst).
3. De etappen in de opvoeding :
  - a) De leeftijd vóór de kleuterschool ;
  - b) De kleuterleeftijd ;
  - c) Het kind op de lagere school.
4. Enkele opvoedingsproblemen (enkel als voorbeeld gegeven):
het jongste en het oudste kind in het gezin ;
de tweeling ;
het enig kind ;
het gulzig kind ;
de leugenaar ;
het angstige kind ;
het koppige kind ;
het kind dat steelt ;
het vreesachtige kind ;
het plaagzieke kind ;
het zenuwachtige kind ;
het jaloerse kind, enz.

W.B. In de mate van het mogelijke, moeten deze problemen worden behandeld aan de hand van gegevens die door de normalisten werden verzameld (door persoonlijke waarnemingen bijvoorbeeld).

De leerlingen kunnen ook enkele gevallen van onangepaste kinderen als uitgangspunt nemen voor het schriftelijk werk dat ze op het einde van het schooljaar moeten indienen.

Dit kan als een individueel of als een ploegwerk worden beschouwd.

5. Inwijding in de betekenis van de pedagogische tests.

6. De tucht.

7. De audio-visuele leermiddelen.

Afdeling 8. - Praktijk van het onderwijs.

Algemene richtlijnen : zie leerplan voor het derde leerjaar.

Daar de normalisten zullen bevoegd zijn om te onderwijzen in de klassen van de eerste graad van de lagere school, moet elke kleuteronderwijzeres de volgende technieken leren toepassen op de normaalschool : lezen, schrijven, rekenen. De normalisten moeten ook de elementaire basiselementen bestuderen van de psycho-pedagogiek, waarop deze technieken berusten.

I. Type-oefeningen.

De type-oefeningen worden afwisselend bijgewoond in de kleuterschool en de eerste graad van de lagere school (gedurende ten minste 14 dagen in de kleuterschool of in de eerste graad)

II. De didactische oefeningen.

Afwisselend worden deze oefeningen in de kleuterschool en de eerste graad van de lagere school opgelegd.

III. De praktische oefeningen.

De leerlingen van het vierde leerjaar moeten wekelijks acht halve uren aan de praktische oefeningen besteden. Deze oefeningen moeten oordeelkundig verdeeld worden tussen de kleuterschool en de lagere school. In de lagere school moet alleszins een voormiddag aan dit onderwijs worden besteed.

IV. Stages.

De normalisten van het vierde leerjaar volbrengen twee didactische stages. Elke proeftijd duurt één week. Deze twee activiteiten verlopen als volgt :

één in een kleuterschool ;

één in de eerste graad van de lagere school (liefst in het eerste leerjaar).

De stages vinden plaats in klassen die door degelijke onderwijzeressen worden geleid. Deze leerkrachten worden door de Inspectie van het Lager Onderwijs aan de Directie van de Normaalschool gesignaleerd.

Tussen het tweede en het derde leerjaar, volbrengen de normalisten tijdens de zomervakantie ook een stage in een kinderkribbe. Deze stage duurt eveneens één week.

V. Schooluitstappen.

Om de overgang van het Normaalonderwijs naar het schoolleven in de kleuterschool te vergemakkelijken en om de toekomstige onderwijzeressen vertrouwd te maken met deze werkelijkheid, moeten de normalisten kantonnale vergaderingen bijwonen, die worden ingericht voor de onderwijzeressen van de lagere school en de kleuterschool. Ook worden bezoeken gebracht aan modelinstellingen en klassen voor gehandicapte kinderen. De normalisten stellen telkens een verslag op van deze vergaderingen of bezoeken.

./.

TITEL II.

Zedenleer.

Het leerplan voor het secundair onderwijs dient als grondslag genomen, met dien verstande dat de leerkracht over voldoende vrijheid beschikt en moet beschikken om rekening te houden met haar leerlingen (dit zowel wat betreft de keuze van de onderwerpen als de wijze van uitwerking).

TITEL III.

Nederlands.

Hoofdstuk I. - Algemene onderrichtingen.

In de normaalschool voor kleuter onderwijzeressen beoogt de cursus in de moedertaal in de eerste plaats bij te dragen tot de algemene vorming van de toekomstige onderwijzeres. Dit geschiedt door de waarnemingsgeest en het schoonheidsgevoel te verfijnen en door het zelfstandig oordeel en het zedelijk geweten te ontwikkelen.

Een algemene culturele vorming is onmogelijk zonder een grondige en uitgebreide taalbeheersing, omdat de taal het belangrijkste instrument betekent van de gedachte en de communicatie. De voortdurende zorg van de lerares in het Nederlands dient er derhalve op gericht te zijn bij haar leerlingen een ontvankelijkheid te scheppen en te ontwikkelen, die hen in alle omstandigheden in de mogelijkheid stelt zich juist, gemakkelijk en stijlvol uit te drukken.

Het expressief lezen en opzeggen van teksten, evenals uitspraak- en spreekoefeningen zijn zeer belangrijk. De lerares zal van de leerlingen steeds een juiste en verzorgde spreektaal eisen.

In het eerste en het tweede leerjaar, moet er een grote plaats worden ingeruimd voor lezingen en verklaringen van teksten met een hoog literair gehalte die van aard zijn om bij de leerlingen de belangstelling voor kinderpsychologie te wekken of die de nadruk leggen op de moederlijke gevoelsmotieven. Dit criterium mag evenwel niet uitsluitend beslissen bij de selectie van de auteurs, die vermeld zijn op het leerplan. Het is inderdaad in het algemene kader van een grondige kennis van de mens dat de opvoedingsproblemen worden gesteld voor de verschillende leeftijden en dat eveneens een oplossing er voor moet worden gezocht.

In de eerste twee leerjaren dient een "cultuur"-onderwijs te worden verstrekt. Men moet er vooral voor waken een intellectuele belangstelling in het leven te roepen. Het gevoel en de smaak moeten worden gevormd. Iedere vorm van geleerdheid dient angstvallig te worden geweerd.

Van het derde jaar af treedt de eigenlijke beroepsvorming meer op het voorplan. Afgestemd op de behoeften van het kleuteronderwijs wordt een bijzondere zorg besteed aan :

Het opstellen van eenvoudige teksten voor kleuters, zoals rijmpjes, liedjes, vertellingen, poppenkastspelen, enz..

Hoofdstuk II. - Eerste leerjaar.

Afdeling 1. - Indeling van de cursus

1. Uitspraakleer en spreken	1 les per week
2. Spraakkunst en spelling	1 " " "
3. Woordenschat en zinsbouw	1 " " "
4. Verklarend lezen en begrippen van de literatuurgeschiedenis	1 " " "
5. Nederlands opstel	1/2 " " "
6. Expressief lezen en spreekoefeningen	1/2 " " "
	<hr/>
	5 lessen per week

Afdeling 2. - Leerplan.

1. Uitspraakleer en spreken.

A. Stelselmatige inoefening van de praktische kennis van het Algemeen Beschaafd en training in beschaafde uitspraak van het Nederlands.
Verbetering van individuele en gewestelijke uitspraakouten.

De verhouding tussen klank- en schriftbeeld (met bijzondere nadruk op het verschil tussen klank en letter).

Studie van het essentiële over de spraakorganen. Het automatisme van het spreken. Eigenschappen van de stem. Oefeningen in adembeheersing.

Indeling van de spraakklanken volgens de bouw en de werking der spraakorganen.

Praktische studie van de afzonderlijke Nederlandse klanken (met beperkt gebruik van fonetische tekens) aan de hand van systematische uitspraakoefeningen, bijzondere nadruk op de meest opvallende afwijkingen van de algemeen beschaafde uitspraak.

Gebruik van zakspiegel, grammofoonplaten, bandrecorder.

B. Bondige verslagen van lectuur, van uitstappen, geleide bezoeken en opvoedende activiteiten; korte spreekbeurten in verband met culturele- informatie over het Nederlands taalgebied; een paar eenvoudige oefeningen in het improviseren.

2. Spraakkunst en spelling.

1. Herhaling van de essentiële moeilijkheden uit de Nederlandse spelling : klinkers, tweeklanken, homoniemen, medeklinkers (eindmedeklinker & verdubbeling), tussenklanken, aaneenschrijving, woord- en leestekens. Oefeningen en dictees (één dictee in doorlopende tekst om de 14 dagen). Korte dictees ter controle en ter inoefening van een bepaalde moeilijkheid kunnen om de week gegeven worden.

N.B. - De nadruk valt hier op de toepassing van de praktische regels voor de juiste schrijfwijze van de gewone omgangstaal ; men zal derhalve niet vervallen in een systematische bespreking van weinig gebruikelijke gevallen of in de studie van reeksen woorden met kleine frequentie. Occasioneel wordt de aandacht gevestigd op de voorkeurspelling in woorden van vreemde oorsprong.

2. Herhaling, volgens de dringendste behoeften, van de hoofdzaken uit de praktische spraakkunst : b.v. het genus (veel voorkomende woorden waarvan het genus in het dialect van het beschaafd gebruik afwijkt), het meervoud van zelfstandige naamwoorden, de buigings-n in zelfstandig gebruikte bijvoeglijke naamwoorden, voornaamwoorden en telwoorden, het onverboegen bijvoeglijke naamwoord, de gebruikelijke moeilijkheden uit de vervoeging. Oefeningen.

N.B. - Het verdient aanbeveling, dat de leerlingen voor spraakkunst een syntheseschrift met uitneembare bladen aanleggen, zodat de bondige nota's over de afzonderlijke lessen later tot een overzichtelijk geheel kunnen worden geschikt.

3. De vorm van de enkelvoudige zin : de woordschikking, stilistische waarde van de inversie, invloed van de intonatie, overeenkomst van werkwoord en onderwerp. Aan de hand van oefeningen en van het grammatisch lezen wordt deze leerstof in levend taalverband bijgebracht.

4. Grammatical lezen : aan de hand van doorlopende teksten (ook zakelijke) zullen de leerlingen vertrouwd raken met de spraakkundige moeilijkheden, met de zinsbouw en met de middelen om het zinsverband en de samenhang der gedachten uit te drukken.

3. Woordenschat en zinsbouw.

1. Voortgezette zuivering van de gebruikelijke woordenschat; bestrijding van provincialismen en barbarismen.

2. Oefeningen in woordgebruik, synoniemen, tegenstellingen, stijlverschil.

3. Oefeningen ter bevordering van stijleigenschappen als : eenvoud, kernachtigheid, welluidendheid.

4. Oefeningen in het verbeteren van foutieve zinnen : woordschikking, zinsbouw.

5. Waarnemingsoefeningen, gepaard met oefeningen in woordgebruik : gebaren, gemoedsbewegingen (ter voorbereiding van persoonstekening : kindertype).

6. Gebruikelijke afkortingen.

7. Oefeningen in het gebruik van Nederlandse verklarende woordenboeken.

4. Verklarend lezen en begrippen van de literatuurgeschiedenis.

- A. Lezen en verklaren : Teksten uit het werk van Nederlandse en Vlaamse auteurs uit de 19e en 20e eeuw : beschrijvingen, portretten, verhalen, gedichten, essays, sommige van die teksten kunnen om hun bouw of stilistische waarde trefende voorbeelden zijn voor het stellen. Ook waardevolle teksten over wetenschap, geschiedenis, kunst, folklore, vreemde landen, grote figuren, komen in aanmerking. Voorbeelden van enkele epische vormen : (zie ook cursorisch lezen).
- B. Eenvoudige behandeling van de voornaamste epische vormen (vooral de volkse genres).

5. Nederlands opstel.

Beschrijvingen (b.v. persoonstekening : kinderportret; levendige toneeltjes). Zakelijke beschrijving steunend op waarneming.

Samenvatting van een eenvoudige tekst.

Enkele belangrijke praktische stijlvormen :

1. gelegenheidsbriefjes : bestelling, verzoek om inlichtingen, organisatie van uitstap, uitnodiging ;
2. verslag : b.v. van uitstap, geleid bezoek, opvoedende activiteiten ;
3. eenvoudige circulaire : mededeling aan ouders, uitnodiging op schoolfeestje.

6. Expressief lezen en spreekoefeningen.

A. Praktische inleiding tot de techniek van het expressief lezen en zeggen (intonatie, pauze, tempo).

B. Oefeningen in het expressief lezen en zeggen, ook van korte teksten met het kind als thema of in verband met de sfeer van het kind :
gedichten, verhaaltjes, teksten over kindertypen, eenvoudige toneelfragmenten.

N.B. - De bandrecorder kan hier grote diensten bewijzen.

Cursorisch lezen van verhalen over kinderen en jonge mensen. Sprookjes en andere volkse epische vormen.

Hoofdstuk III. - Tweede leerjaar.

Afdeling 1. - Indeling van de cursus.

1. Uitspraakleer en spreken	1 les per week
2. Spraakleer en spelling	1 " " "
3. Woordenschat en zinsbouw	1 " " "
4. Verklarend lezen en begrippen van de literatuurgeschiedenis	1 " " "

5. Nederlands opstel	1/2 les per week
6. Expressief lezen en spreekoefeningen	1/2 " " "
	<u>5 lessen per week</u>
	=====

Afdeling 2. - Leerplan.

1. Uitspraakleer en spreken.

- A. Voortgezette systematische uitspraakoefeningen en praktische wenken voor de verbetering van de dialectische uitspraak. Hierbij wordt telkens een beroep gedaan op het inzicht in de vorming der klanken; immers, de leerlingen moeten weten waarin de articulatiefout gelegen is en moeten de articulatiwijzigingen kennen om ze te verbeteren (bv. : nasaal, te zeer open, ontrond, enz...).
- Onderlinge beïnvloeding van de spraakgeluiden.
Oefeningen op de assimilatieverschijnselen.
Algemene begrippen van de spraakklanken : duur, hoogte, kracht, timbre.
Gehooroefeningen tot het leren onderscheiden van klanknuances.
De klentoon (ook in afgeleide en samengestelde woorden).
Spreeknaten. Zinsaccent.
Gebruik van grammofoonplaten en bandrecorder.
- B. Verslagen van lectuur, van uitstappen, geleide bezoeken en opvoedende activiteiten. Korte spreekbeurten in verband met culturele informatie over het Nederlandse taalgebied. Eenvoudige debatten over welomschreven onderwerpen binnen de belangstellingssfeer van de leerlingen. Korte improvisaties en eenvoudige toespraken (dankbetuiging, verwelkoming, voorstelling van personen).

2. Spraakkunst en spelling.

- A. Spelling : zie leerplan voor het eerste jaar.
- B. Woordsoorten. - Herhaling van de hoofdzaken uit de praktische spraakkunst, b.v. : overblijfselen van casusuitgangen in geschreven taal; het gebruik van het lidwoord (b.v. : in de rij staan, iemand op een afstand houden, enz.) enkele moeilijke trappen van vergelijking; de vertrouwelijke en beleefde vormen van het persoonlijk voornaamwoord + persoonsvorm; het juiste gebruik van de betrekkelijke voornaamwoorden; vorm en gebruik van de voornaamlijke bijwoorden; het werkwoord; vervoeging, gebruik van hulpwerkwoorden hebben en zijn, scheldbare en onscheldbare werkwoorden, middelen om de modaliteit uit te drukken, onregelmatige en gemengde werkwoorden; gebruik van het juiste voorzetsel, enkele belangrijke vaste voorzetsels (zie verder nr. 3).
- C. De samengestelde zin. - Herhaling van nevenschikking en onderschikking, vorm van de samengestelde zin, directe en indirecte rede. Bijzondere aandacht moet besteed worden aan het juist uitdrukken van meer ingewikkelde denkvormen, zoals die tot uiting komen in samengestelde zinsbouw : betekenis en gebruik van voegwoorden en voegwoordelijke bijwoorden, aan de hand van oefeningen, op de vorming en de verbinding van zinnen. Foutieve samentrekkingen, verkeerd gebruik van de beknopte bijzin, de asymmetrische zin, verkeerde woordschikking.

D. Oefeningen in het grammatisch lezen.

E. Wijzigingen in het woord. - Steunend op de taalervaring van de leerlingen en op de leeslessen, zal men eenvoudige gevallen behandelen van : voorvoeging, afwerping, enclisis en proclisis, afkapping, achtervoeging, invoeging, uitstoting, omzetting, gelijkmaking, ongelijkmaking, analogie, volksetymologie.

3. Woordenschat en zinsbouw.

A. Voortgezette bestrijding van provincialismen en barbarismen.
Contaminatie. Pleonasme.

B. Oefeningen op de verbinding van zinnen (zie spraakkunst).

C. Middelen tot intensivering van het woord : plaats, tegenstelling, herhaling.

D. Middelen tot aanschouwelijke tekening.

E. Eigenschappen en kenmerken van kleuterrijmpjes, kinderlandjes, kinderverhalen.

4. Verklarend lezen en begrippen van de literatuurgeschiedenis.

A. Lezen en verklaren :

1. Fragmenten uit het werk van schrijvers uit de 19e en de 20e eeuw, onder andere teksten met het kind als thema of in verband met de sfeer van het kind en geschikt voor expressieve lectuur en voordracht : korte gedichten, verhalen, beschrijvingen van kindertypen, toneelfragmenten.

2. Teksten met algemeen vormende waarde over wetenschap, geschiedenis, folklore, kunst, vreemde landen, grote figuren.

3. Enkele voorbeelden van eenvoudige lyrische vormen.

B. Aan de hand van verklaarde teksten, enkele begrippen over de belangrijkste lyrische vormen (vooral de volkskunst).

5. Nederlands opstel.

Zie leerplan voor het eerste jaar.

Ontleden en samenvatten van een uiteenzetting of een artikel.
Briefstijl : een paar eenvoudige ambtelijke brieven. Debatingvormen.

Bewerken van algemeen verspreide verhalen (uit volkse letterkunde of folklore) voor kinderen. Dramatiseren.

Eerste oefeningen in het creatief stellen (vrije vinding): kleuterrijmpjes, liedjes. Dit persoonlijk werk wordt in een bijzonder schrift of album bewaard en eventueel van persoonlijke illustraties voorzien.

6. Expressief lezen en spreekoefeningen.

A. Expressief lezen en zeggen van korte, klassikaal verklaarde of aan huis voorbereide teksten. Tevens kunnen toneel-fragmenten ingestuurd en opgevoerd worden.

B. Oefeningen in het zeggen van verhaaltjes, sprookjes en gedichtjes voor kleuters.

N.B. - Hoewel oefenlessen in de kleuterschool een natuurlijker terrein uitmaken voor dit laatste soort van oefeningen, is voorbereiding daartoe zeer wenselijk. De bandrecorder is hier een uitstekend hulpmiddel voor het inoefenen van een natuurlijke toon.

Cursorisch lezen van langere fragmenten uit een literair werk over een kindertype.

Hoofdstuk IV - Derde leerjaar.

Afdeling I. - Indeling van de cursus : 4 lessen per week

1. Uitspraakleer en spreken	1/2	les	per	week
2. Spraakkunst en taalstudie	1/2	"	"	"
3. Woordenschat en zinsbouw-opstel	1	"	"	"
4. Verklarend lezen en letterkunde	1	"	"	"
5. Expressief lezen en spreekoefeningen	1	"	"	"
Cursorisch lezen				

Deze verdeling van de lessen is slechts bedoeld als een aanwijzing, opdat aan elk aspect van de taalvorming regelmatig de nodige tijd zou worden besteed.

Een half uur per week kan vanzelfsprekend vervangen worden door één uur om de veertien dagen.

Afdeling 2. - Opvatting van de cursus.

De algemene instructies in hoofdstukken II en III van het leerplan Nederlands voor het eerste jaar, met betrekking tot het doel en de opvatting van de cursus, gelden uiteraard voor de ganse cyclus.

De verschillende onderdelen van de cursus moeten in de eerste plaats op rationele wijze de taalbeheersing bevorderen. Een voortdurend streven naar concentratie moet, met het oog op het totaliteitskarakter van de moedertaal, tussen de verschillende activiteiten de nodige samenhang tot stand brengen en vermijden dat de leerstof, vermeld onder de verscheidene rubrieken, uit een levend taalverband wordt losgerukt.

Die concentratie van het lees-, spreek- en stijlonderricht kan gebeuren rondom belangwekkende onderwerpen en oordeelkundig gekozen teksten. De begrippen van de esthetica, bij voorbeeld, moeten derhalve direct steunen op de studie van teksten. Ook voor de taalstudie en de spraakkunst moet men uitgaan van de directe waarneming van de taalverschijnselen in een zinvol verband.

- 20 -

Daaruit volgt dat de leerstof uit een bepaalde rubriek niet steeds op een vaste dag moet onderwezen worden, maar op het ogenblik dat, met het oog op de samenhang in een reeks lessen, daarvoor het meest geschikt lijkt. Het onderwerp van elke les moet evenwel duidelijk omschreven zijn, zodat een bepaald aspect van de taalvorming op de voorgrond treedt.

Behalve met de bevordering van de taalbeheersing en met de algemene culturele vorming, houdt het leerplan Nederlands ook rekening met de bijzondere opleiding die in deze afdeling beoogd wordt. Met het oog daarop moet veel aandacht besteed worden aan het expressief lezen en zeggen, het verzorgd spreken en het verwerven van een eenvoudige en nauwkeurige stijl.

Afdeling 5.- Leerplan.

Uitspraakleer en spreken.

1. Uitspraakleer :

Voortzetting van het leerplan voor het tweede jaar :
verdere bestrijding van dialectische afwijkingen.
Ontwikkeling van de taal bij de kleuter; praktische noties betreffende de spraakstoornissen bij het kind en de toepassing van verbetermethodes.

2. Spreken :

Voortzetting van het leerplan voor het tweede jaar :
verslagen van opvoedende activiteiten; culturele informatie over het Nederlandse taalgebied.

Verslagen van lectuur, o.m. in verband met de bestudeerde literatuur.

Spraakunst en taalstudie.

1. Spraakkunst :

Onderhouden van de verworven kennis. Occasionele herhaling van bepaalde moeilijkheden. Ten minste één kort dictee om de maand.

2. Taalstudie :

a) woordvorming :

studie van de samenstelling en de afleiding ;

b) woordbetekenis :

woord en taalsfeer, gevoelswaarde van het woord, elementaire begrippen der naamgeving, betekeniswijziging.

Woordenschat en zinsbouw - opstel.

1. A. Voortgezette taalzuivering.

B. Inleiding tot een nieuwe taalkring :

de wereld van de bewaarschool en de kleuterklas; de juiste term in verband met de inrichting van de kleuterklas en het didactisch materieel.

Ter inoefening van het juiste, eenvoudige woord, gesprekken (door de leerlingen voorbereid) over onderwerpen als : de wereld van het kind, zijn expressiemiddelen, zijn kleding, zijn speelgoed, enz... ;

de school, het huis, de stad; het platteland, de hoeve; huisdieren, bloemen, planten, groenten ;

huishoudelijke bezigheden; activiteiten in de kleuterklas, werkmateriaal; feesten van het jaar, kernis, folklore.

2. A. Oefeningen in het creatief stellen : kleuterrijmpjes, liedjes, verhaaltjes geschikt voor uitbeelding (spreken of tekenen, schilderen) poppenkastspelen, dialogen bij spel en uitbeelding.
(Dit persoonlijk werk wordt verder in een bijzonder schrift of album bewaard, dat in samenwerking met de cursus in het tekenen en de handenarbeid kan verzorgd worden; ook in het 4de jaar worden eventuele oefeningen daarin opgenomen. Deze schriften moeten zoals de andere taken kunnen voorgelegd worden).
- B. Ordeningsoefening waarin gegeven punten in een logische volgorde worden geplaatst. Nagaan van de compositie in een paar welgebouwde verstandelijke teksten ; in verband daarmee, opmaken van schema's ter voorbereiding van de verhandeling.

Verklarend lezen en letterkunde.

1. Lezen en verklaren van enkele merkwaardige teksten van de oudste periode onzer letterkunde af tot 1830, zulks in verband met de tijd waarin de werken ontstonden.

Voorbeelden van thema's : de hoofse vrouwendienst, middeleeuwse vroomheid; het dierenverhaal; de rijke middeleeuwse liederenschat; het toneel van de verre ideale geliefde tot de helleveeg in de keuken; het geuzenlied; liefdelyriek van de renaissance; lyriek van Vondel; de arcadische literatuur; het klatergoud der 18e eeuw; de roman in brieven; de ontluiking van de romantiek; de sentimentaliteit.

2. Eenvoudige behandeling van enkele termen als : het komische, humor, ironie, satire, tendens.

Aan de hand van verklaarde teksten, enkele begrippen betreffende : strofevormen en dichtvormen, de versregel, het rijm.

Expressief lezen en spreekoefeningen - cursorisch lezen.

1. Expressief lezen en zeggen van klassikaal of thuis voorbereide teksten. Expressief zeggen van teksten, vermeld onder creatief stellen.
2. Cursorisch lezen van een waardevolle novelle of van de voornaamste fragmenten uit een korte roman.

Hoofdstuk V. - Vierde leerjaar.

Afdeling 1.- Indeling van de cursus : 4 lessen per week

1. Uitspraakleer en spreken	1/2	les	per	week
2. Spraakkunst en taalstudie	1/2	"	"	"
3. Woordenschat en zinsbouw				
Opstel	1	"	"	"
4. Verklarend lezen en letterkunde	1	"	"	"
5. Expressief lezen en spreekoefeningen				
Cursorisch lezen	1	"	"	"

Deze verdeling van de lessen is slechts bedoeld als een aanwijzing, opdat aan elk aspect van de taalvorming regelmatig de nodige tijd zou worden besteed.

Een half uur per week kan vanzelfsprekend vervangen worden door één uur om de veertien dagen.

Afdeling 2. - Opvatting van de cursus.

Zie derde leerjaar.

Afdeling 3. - Leerplan.

Uitspraakleer en spreken.

1. Uitspraakleer : Verdere bestrijding van dialectische afwijkingen.
Verdere praktische studie van spraakstoornissen en articulatiegebreken bij het kind; oefening en toepassing van verbetermethodes tijdens praktische lessen.
2. Spreken : Verslagen van lectuur, o.m. met betrekking tot de bestudeerde literatuur. Verslagen van opvoedende activiteiten, geleide bezoeken, voordrachten toneelvoorstellingen, culturele informatie over het Nederlandse taalgebied. Debat en improvisatie.

Spraakkunst en Taalstudie.

1. Spraakkunst : Onderhouden van de verworven kennis. Occasionele herhaling van bepaalde moeilijkheden. Een kort dictée om de maand.
2. Taalstudie : Het Nederlandse taalgebied. Het Algemeen Beschaafd Nederlands : ontwikkeling en huidige stand, gezag en norm.
De verhouding cultuurtaal en dialect.

Woordenschat en zinsbouw. - Opstel.

1. Verdere bestrijding van provincialismen en gallicismen.
Nagaan van de compositie in een paar welgebouwde verstandelijke teksten; in verband daarmee, opmaken van schema's.
Een paar korte vertaal oefeningen uit een vreemde taal.
Waarnemingsoefening in menselijke fysionomie, inzonderheid van het kind, aan de hand van reproducties naar schilderijen.
2. Synthese-oefening : samenvatting van gesproken of gelezen betoog. Eenvoudige verhandelingen over wel omschreven onderwerpen, waarin de leerlingen belang stellen (b.v. een discussie met pro en contra).
Kinderportret naar een plastisch kunstwerk.
Karakterschets van een personage (toneel).
Een paar brieven : sollicitatiebrief, verzoekschrift.
Eventueel een paar verslagen van typelessen en praktische lessen (logische bouw, beschrijving van materiaal en werkwijze).

Verklarend lezen & letterkunde.

1. Lezen en verklaren van zorgvuldig gekozen teksten van 1830 af tot op heden, zulks in verband met de periode waarin de werken ontstonden.
Voorbeelden van thema's; nationale romantiek in Nederland; de betekenis van Multatuli; Vlaamse romantiek; de harde werkelijkheid; het wonder Gezelle; triomf van de zintuiglijkheid; neo-romantiek; expressionisme en nieuwe zakelijkheid.
2. Ordening van de elementaire kennis die naar aanleiding van de tekstverklaring werd verworven over : het beeldend vermogen van de taal (belangrijkste vormen van beeldspraak), de muzikale elementen in de taal, de klankexpressie, ritme en metrum, het vrije vers.

Expressief lezen en spreekoefeningen - Cursorisch lezen.

1. Expressief lezen en zeggen : Voortzetting van het leerplan voor het derde jaar. Expressief lezen en zeggen van enkele toneelfragmenten.
2. Cursorisch lezen van de belangrijkste gedeelten uit een waardevol toneelstuk. Naar aanleiding daarvan, enkele begrippen van de dramatiek.

N.B. Bij elke passende gelegenheid zal de lerares beknopte bibliografische documentatie verschaffen over onderwerpen die de kleuteronderwijzeres rechtstreeks aanbelangen in verband met de Nederlandse cursus : spraakstoornissen bij het kind, het kind in de literatuur, kinderlectuur, kleuterrijmpjes, kinderliederen, kleutertoneel, poppenkastspelen, taalzuivering, enz.

./.

Titel IV. - Tweede taal.

Hoofdstuk I. Frans.

Afdeling I. - Eerste leerjaar.

1. Orthofonie.

Aan de uitspraak dient het grootste belang gehecht, maar er mogen geen aparte uren aan gewijd worden op vaste dagen. Foutieve antwoorden van de leerlingen moet de leraar in de loop van de leer- en oefengesprekken steeds onmiddellijk verbeteren en in de meeste gevallen dient de klas de verbetering in koor na te zeggen.

2. Spraakkunst.

Alleen de minimale spraakkunst, die nodig is om zich in het Frans uit te drukken, dient op een gegeven ogenblik in een systematisch verband opgenomen.

Dit betekent dat men de spraakkunst van uit het standpunt van de praktische actieve kennis moet bekijken en dat men de traditionele grammatica sterk moet vereenvoudigen met het oog op de werkelijke minimum-behoefte bij het spreken en schrijven.

Alles wat buiten deze basis-grammatica ligt, is occasionele stof voor de beide hoogste klassen.

De spraakkunstlessen, in de eerste klas, mogen niet op vaste dagen en uren gegeven worden. Het doel is niet, de inhoud van één of andere spraakkunstkursus hoofdstuk voor hoofdstuk af te handelen.

De kennismaking met nieuwe spraakkunst geschiede aan de hand van zorgvuldig gedoseerde leerteksten en worde uit die teksten afgeleid.

In veelvuldige oefeningen moeten de vroeger geleerde begrippen bij voortdurende met de pas aangeleerde vermengd worden.

Op geschikte ogenblikken ga men tot steeds ruimer wordende syntheses over.

Tevoren is het systematische verband alleen in de geest van de leraar aanwezig, maar bij de leerlingen ontstaat het geleidelijk ook, door middel van herhalingen. De leraar dient in deze eerste klas te zorgen voor een behoorlijke praktische beheersing van de voornaamste begrippen die betrekking hebben op :

Vervoging van de hulpwerkwoorden, de regelmatige, onregelmatige en gebruikelijke reflexieve werkwoorden (met uitsluiting van de "imparfait" en "plus-que-parfait" van de conjunctief) ;

Het onvoltooid deelwoord en het adjectief verbal; het bijwoord.

Praktische studie van de interpunctie.

3. Woordenschat.

De kennis bevestigen van de vroeger aangeleerde woordenschat

- woordenschat die rationeel dient gekozen te zijn - is even belangrijk als die kennis verder uit te breiden.

De voorzichtige uitbreiding geschiede aan de hand van de leerteksten waar ook de spraakkunst wordt uit afgeleid.

a) aard van de te onderwijzen woorden.

De leerteksten moeten zo samengesteld zijn, dat men er de algemene Franse taal mee kan onderwijzen. Deze algemene taal bestaat uit de woorden die het meest voorkomen in normaal Frans ("Normaal" Frans valt samen met voldoende verzorgde spreektaal en tevens met natuurlijke schrijftaal).

Milieudetaillering is niet het doel van ons onderwijs. De energie van de leerlingen dient geconcentreerd op het verwerken van de frequente en herhaalbare woorden, waar ze in het latere leven in ieder geval iets zullen aan hebben.

b) aantal woorden.

Het aantal onderwezen woorden moet beperkt zijn, zodat het zelfs voor de zwakste leerlingen van de klas mogelijk wordt, van al die woorden tenminste een passieve kennis te verwerven.

De oefeningen dienen in ieder geval op een intense en convergerende wijze een beroep te doen op het auditieve, het visuele en het motorische geheugen - (het motorische geheugen geldt, wat het spreken betreft, de spraakorganen en, wat het schrijven aangaat, de handspieren). Al de oefeningen zijn bestemd om de kennis van de woorden te bevestigen en die kennis zoveel mogelijk (de individuele aanleg van de leerlingen is beslissend) te doen opgaan van de passieve naar de actieve sfeer.

L.W. - Wat hier van de verschillende vormen van geheugen gezegd wordt, geldt natuurlijk ook voor het aanleren van de grammatica, het idioom, enz...

4. Idioom.

De leerteksten mogen niet opzettelijk idiomatische uitdrukkingen invoeren. Doorslaggevend bij deze aanbeveling is de overweging, dat het werkelijk onontbeerlijke idioom de leerlingen reeds voldoende belast.

5. Leerteksten.

De leerteksten, waarop hierboven gezinspeeld wordt, moeten onderwerpen behandelen die voor de gegeven leerlingen interessant zijn naar de inhoud. Deze inhoud dient zoveel mogelijk :

a) de geest en het gemoed te verheffen.

b) informatie te bevatten over de Franssprekende landen.

6. Huislectuur.

Het is aan te bevelen, de leerlingen zoveel mogelijk geïndividualiseerde huislectuur op te leggen, waarbij men er zich alleen van dient te vergewissen, dat de leerlingen werkelijk begrijpend gelezen hebben. De huislectuur dient voor elke leerlinge zo gekozen, dat ze aan de lectuur genoeg kan beleven en geen woordenboek hoeft te gebruiken. Een zeer korte inleiding in de klas kan soms wenselijk zijn, en het is altijd nodig om kort, maar op een doeltreffende wijze, de lectuur te controleren.

7. Opstellen.

Eenvoudige onderwerpen binnen het kader van de geleerde taalstof kunnen eventueel reeds behandeld worden. Eenvoudige correcte taal verdient de voorkeur.

Afdeling II. - Tweede leerjaar.

Het doel moet meer en meer worden, de leerlingen uiteindelijk een bagage mee te geven die het de lerares in de beide hoogste klassen mogelijk zal maken, eenvoudige oorspronkelijke Franse teksten te verklaren door middel van de fundamentele taalelementen van algemene aard die de leerlingen reeds kennen.

Voortzetting van het leerplan van de eerste klas (bevestiging en voorzichtige uitbreiding in alle rubrieken).

Wat de spraakkunst betreft, meer uitgebreide studie van de syntaxis ; belangrijkste moeilijkheden betreffende het gebruik van het adjectief, het zelfstandig naamwoord en het bijwoord; overeenkomst van het werkwoord ; gebruik van wijzen en tijden, functies van de woorden, logisch verband tussen de zinnen.

Afdeling III. - Derde en vierde leerjaar.

Voortzetting van het leerplan van de eerste klas (bevestiging en voorzichtige uitbreiding in alle rubrieken).

Eenvoudige oorspronkelijke Franse teksten van algemeen-menselijke, pedagogische of literaire aard kunnen nu verklaard worden. Hierbij kunnen aanvullende grammaticale begrippen occasioneel ter sprake komen.

Korte spreekbeurten (5 à 10 minuten) en gesprekken over eenvoudige onderwerpen, aan de hand van documentatie in de aangeleerde taal (door de leraar te verstrekken) en strokend met de leeftijd van de leerlingen. Elke opzettelijke en systematische litteratuurgeschiedenis dient vermeden.

Hoofdstuk II. - Engels.

Afdeling I. - Algemene wenken.

1. Orthofonie.

Aan de uitspraak dient het grootste belang gehecht, maar er mogen geen aparte uren aan gewijd worden op vaste dagen. Uitspraakfouten van de leerlingen moeten steeds onmiddellijk verbeterd worden, en de verbetering dient in koor herhaald. Bijzondere aandacht moet daarbij telkens weer gewijd worden aan de stemhebbende, lichtaangeblazen eindmedeklinkers, de zwakke vormen, de specifiek Engelse klanken en geruisen en de intonatie. Het occasionele gebruik van de bandopnemer verdient aanbeveling.

2. Spraakkunst.

Men moet de spraakkunst van uit het standpunt der praktische actieve kennis bekijken, en de traditionele grammatica sterk vereenvoudigen met het oog op de werkelijke minimum-behoef-ten bij het spreken en het schrijven. Alles wat buiten deze basis-spraakkunst ligt moet occasionele stof zijn.

Ook deze lessen mogen niet op vaste uren en dagen gegeven worden. Het doel is niet, de inhoud van een of andere spraakkunsts cursus hoofdstuk voor hoofdstuk af te handelen. De kennismaking met nieuwe spraakkunst geschiede trouwens aan de hand van zorgvuldig gekozen teksten.

In veelvuldige oefeningen moeten de vroeger geleerde begrippen bij voortdurend met de pas aangeleerde vermengd worden. Op geschikte ogenblikken ga men tot steeds ruimer wordende syntheses over. Hierbij dient eraan gedacht te worden dat het systematisch verband eerst alleen in de geest van de leer- raar aanwezig is, en slechts geleidelijk en door middel van herhalingen bij de leerlingen ontstaat.

3. Woordenschat.

De kennis bevestigen van vroeger rationeel aangeleerde woordenschat is even belangrijk als die kennis verder uit te breiden. Deze uitbreiding geschiede aan de hand van leerteksten waar ook de spraakkunst uit afgeleid wordt. Deze leerteksten moeten zo samengesteld zijn, dat men er de algemene Engelse taal mee kan onderwijzen. Milieudetaillering is niet het doel van ons onderwijs. De energie van de leerlingen dient geconcentreerd op het verwerken van de frequente woorden, waar ze in het latere leven in ieder geval iets zullen aan hebben.

Ook moet het aantal nieuwe woorden beperkt zijn, zodat het zelfs voor de zwakste leerlingen van de klas mogelijk wordt, van al die woorden tenminste een passieve kennis te verwer-ven.

De oefeningen dienen op een intense wijze een beroep te doen op het auditieve, het visuele en het motorische geheugen. Ze zijn bestemd om de kennis zoveel mogelijk te doen opgaan van de passieve naar de actieve sfeer.

4. Idioom.

De leerteksten mogen niet opzettelijk idiomatische uitdrukkingen invoeren. Doorslaggevend bij deze aanbeveling is de overweging, dat het werkelijk onontbeerlijke idioom de leerlingen reeds voldoende belast.

5. Leerteksten.

De leerteksten (die occasioneel ook langs "oral approach" benaderd worden) moeten onderwerpen behandelen, die voor de leerlingen interessant zijn naar de inhoud. Deze inhoud dient zoveel mogelijk

- a) de geest en het gemoed te verheffen, welk doel ook door niet letterkundige teksten kan nagestreefd worden.
- b) informatie te bevatten over de Engelssprekende landen, of over het moderne streven in de wereld.
- c) een gemakkelijk uitgangspunt te vormen voor gedachtenwisseling, dramatisering, samenvatting, enz.

6. Huislectuur. (van het tweede jaar af) :

Het is aan te bevelen, zoveel mogelijk geïndividualiseerde huislectuur op te leggen, waarbij men er zich alleen van dient te vergewissen, dat de leerlingen werkelijk begrijpend hebben gelezen. Daartoe zal er vooral een beroep gedaan worden op teksten, die rekening houden met de verworven kennis. De huislectuur dient verder voor elke leerlinge zo gekozen, dat ze aan de lectuur genoeg kan beleven en geen woordenboek hoeft te gebruiken. Een zeer korte inleiding in de klas kan soms wenselijk zijn, en het is altijd nodig om kort, maar op doeltreffende wijze, de lectuur te controleren.

7. Opstellen.

Eenvoudige onderwerpen binnen het kader van de geleerde taalstof kunnen eventueel behandeld worden. Het verdient aanbeveling deze onderwerpen eerst in de klas te bespreken. Het komt bij deze opstellen op eenvoudige correcte taal aan.

Afdeling II. - Eerste leerjaar.

1. Orthofonie.

Beoefenen van de Engelse klanken, het accent, de intonatie. Streven naar fonetische bewustwording. Gebruik van de zwakke vormen, de stemhebbende eindmedeklinkers, de juiste uitspraak van specifiek Engelse klanken en geruisen. Gebruik van de bandopnemer.

2. Spraakkunst.

Kennismaking met de zelfstandige naamwoorden (genus, meervoudsvorming) de bijvoeglijke naamwoorden, (de trappen van vergelijking), de telwoorden, de "possessive case", some and any, much and many, de bevestigende, vragende en ontkenkende vorm van de werkwoorden, de "progressive form", de toekomstige tijd, enkele veel gebruikte sterke werkwoorden, de persoonlijke, bezittelijke, aanwijzende en betrekkelijke voornaamwoorden (algemene begrippen).

3. Woordenschat.

Herhaling en uitbreiding van het reeds bekende deel van de basiswoordenschat, het idioom, de structuren. Veelvuldige herhalingen in allerlei vormen.

4. Leerteksten.

Uittreksels uit de moderne literatuur, korte gedichten, korte niet-literaire teksten die de leerlingen vertrouwd maken met de meest voorkomende woorden die gebruikt worden bij het bespreken van moderne problemen.
Korte geheugenlessen.

5. Opstellen.

Deze moeten in het eerste jaar beperkt blijven tot parafrasering van gelezen teksten, samenvattingen van verhalen, dramatiseringen.

Afdeling III. - Tweede studiejaar.

1. Orthofonie.

Voortzetting van het leerplan van de eerste klas. Bevestiging en voorzichtige uitbreiding in alle rubrieken. Korte spreekbeurten over in de klas uitgelegde literaire en niet-literaire teksten. Gebruik van de bandopnemer.

2. Spraakkunst.

Verdere kennismaking met de zelfstandige naamwoorden, de bijvoeglijke naamwoorden, de voornaamwoorden, de bijwoorden, de "defective verbs", de voorwaardelijke wijze, de lijdende vorm. Gebruik van sommige tijden, o.m. "preterit" en "present perfect" (gewone gevallen), de "postpositions", de meest gebruikte afleidingen.

3. Woordenschat en Idioom.

Studie van teksten van literaire en niet-literaire aard, met het oog op de uitbreiding van de kennis van de basiswoordenschat en het essentiële idioom. Occasioneel "oral approach".

Eventueel cursorisch lezen van een gemakkelijk werk.

4. Leerteksten.

Uittreksels uit de moderne literatuur, korte gedichten, korte niet-literaire teksten die de leerlingen vertrouwd maken met de meest voorkomende woorden die gebruikt worden bij het bespreken van moderne problemen. Korte geheugenlessen.

5. Opstellen.

Deze moeten ook in het tweede jaar hoofdzakelijk beperkt blijven tot parafrasering van gelezen teksten, samenvattingen van verhalen, dramatiseringen. In het tweede semester kan na behoorlijke inleiding in de klas, occasioneel het bespreken van een eenvoudig probleem als huistaak opgegeven worden.

Afdeling IV. - Derde en vierde leerjaar.

1. Orthofonie.

Voortzetting van het leerplan van de tweede klas. Occasionele discussie van de uitspraak van de medeleerlingen aan de hand van verbeteringen tijdens de korte spreekbeurten. Geheugenlessen met het oog op de juiste uitspraak en de intonatie.

2. Spraakkunst.

Occasionele studie van speciale gevallen "collective nouns", de meest gebruikelijke gevallen van het gebruik of niet-gebruik van het lidwoord, de negatieve vorm van de "defective verbs", het gebruik van de betrekkelijke voornaamwoorden "that", "what", en "which"; de trappen van vergelijking van bijwoorden, plaats van de bijwoorden in de zin, de woordvorming enz.. Systematische herhaling van de reeds vroeger geziene details.

3. Woordenschat en Idioom.

Eenvoudige oorspronkelijke Engelse teksten van algemeenschappelijke, pedagogische of literaire aard. Korte gesprekken over eenvoudige onderwerpen, aan de hand van documentatie in de aangeleerde taal en strokend met de leeftijd van de leerlingen. De documentatie zal door de leraar verstrekt worden. Occasioneel gebruik van de bandopnemer. Elke opzettelijke en systematische litteratuurgeschiedenis dient vermeden. Cursorisch lezen van een gemakkelijke tekst.

4. Opstellen.: zie tweede leerjaar tweede semester.

Titel V.

Geschiedenis.

Hoofdstuk I. - Algemene Richtlijnen.

Daar de leerlingen van deze afdeling de lagere cyclus van het Middelbaar Onderwijs doorlopen hebben, verwierven ze reeds een algemeen overzicht van de geschiedenis. In het eerste en tweede leerjaar van de afdeling voor kleuteronderwijzeressen dient derhalve de nadruk te worden gelegd op het dagelijks leven van de verschillende standen in het verleden (de levenswijze, de woning, de opvoeding, de spelen, enz...); daarbij moet men vooral rekening houden met de sociale toestand en het leven van de vrouw en het kind. De lerares zal bij gelegenheid exemplaristisch te werk kunnen gaan door een belangrijke vrouwenfiguur te behandelen of zich aan een thematiek houden (de rechten van de vrouw door de eeuwen heen, bv.).

Elke les moet steunen op het onderzoek en de interpretatie door de leerlingen van een uitgebreide documentatie. Het projectietoestel dient derhalve voortdurend te worden aangewend. Zoals overal elders, moet de methode uiterst actief zijn. Het bord moet geregeld worden gebruikt. Zo worde het plan van de les, dat steeds synthetisch moet zijn, op het bord uitgewerkt en door de leerlingen in hun schrift op één bladzijde ingeschreven. De tegenoverliggende bladzijde dient voor een beknopte woordverklaring, voor tekeningen, soms ook voor prentjes (met een historische waarde en geen reclameplaatjes) of schetsen.

De leerkracht zal geregeld en zeer bondig het politieke en economische kader van de periode herhalen en vastleggen.

De lijst van de thema's, die in het leerplan voorkomt, is niet bedoeld als een volledige leidraad, maar als een voorbeeld en een gids. Het is de leerkracht derhalve toegelaten andere onderwerpen te kiezen, met dien verstande evenwel dat ze aan de algemene structuur van het leerplan beantwoorden. De keuze der onderwerpen hoeft dus niet elk jaar en elke school dezelfde te zijn. Ze kan verschillen volgens de belangstellingscentra van de leerlingen, de documentatie waarover de leerkracht beschikt of de actualiteit van een bepaald thema.

Wel is men ertoe gehouden de grote afdelingen - aangeduid met A, B en C, -- te eerbiedigen.

Hoofdstuk II. - Leerplan.

Eerste leerjaar.

2 lessen per week - ongeveer 60 lessen per jaar.

A. Het chronologisch kader synthetisch herhalen aan de hand van een algemeen thema, zoals de staatsstructuur, de economische of de sociale ontwikkeling. Drie grote perioden moeten worden onderscheiden :

- 1) De antieke wereld, waarin vooral de elementen, die samenwerking hadden, naar voren worden gebracht.
- 2) De Europese wereld, van de IVe, Ve eeuw tot 1789.
- 3) De hedendaagse wereld, van 1789 tot heden.

B. Thema's met algemeen karakter..

- De verruiming van het wereldbeeld aan de hand van kaartenstudie.
- De agrarische geschiedenis.
- De geschiedenis van de techniek.
- Geschiedenis van een stad in het kader van de Belgische ontwikkeling.
- De sociale standen.
- De kunststromingen.
- De beroepsverenigingen.

Hoofdstuk III. - Tweede leerjaar.

2 lessen per week - ongeveer 60 lessen per jaar. (In 1963 - 1964)

Volgende jaren : 1 lesuur per week - ongeveer 50 lessen per jaar

A. Herhalingscyclus over de in het eerste jaar behandelde stof.

B. Onderwerpen van meer beperkte aard. Voorbeelden :

- De woning en het meubel.
- Het huisgerei.
- De kledij en de mode.
- De toestand van de vrouw (rechtstoestand, sociale toestand, intellectuele en morele toestand).
- Weldoeners van de mensheid (vooral vrouwen als voorbeeld nemen), maar ook mannen.
- Het spel door de eeuwen heen.
- Geschiedenis van de geneeskunde.

C. Actuele problemen. Voorbeelden :

- De geschiedenis van de grondwet en de democratie.
- De internationale instellingen.
- De Europese éénmaking, Benelux.
- De volksvertegenwoordiging en de verkiezingen.

./.

Titel VI.

Aardrijkskunde.

Hoofdstuk I. Algemene Methodologische richtlijnen.

Hoofddoel van het aardrijkskunde-onderricht in de Normaalscholen voor kleuteronderwijzeressen is het verstrekken van een algemeen vormend onderwijs. Louter opsommen of dogmatisch onderwijzen zijn derhalve verwerpelijk. Naast het bijbrengen van een zekere hoeveelheid aardrijkskundige kennis, onmisbaar in onze tijd, moet ernaar gestreefd worden opvoedend werk te verrichten ten einde de horizon van de leerlingen te verruimen en hun denkvermogen te ontwikkelen.

Om dat doel te bereiken moet de leerkracht :

Het louter "weten" strikt doseren, door de leerstof zelf te beschouwen als een bron van waarnemings- en denkoefeningen (gebruik van actieve methodes) ;

De belangstelling van de leerlingen opwekken, door zoveel mogelijk uit te gaan van feiten en verschijnselen uit het dagelijks leven en van de levenswijzen en hun aanpassing aan de verschillende milieus ;

Haar lessen opbouwen, niet met het oog op stereotiepe plannen uit het leerboek, maar volgens gegevens, voortvloeiende uit een analyse van zorgvuldige gekozen documentatie (kaarten, schetsen, grafieken, foto's en ander didactisch materieel) ;

De leerlingen wijzen op de rol van de verschillende factoren in het landschap en in het bijzonder de menselijke actie op de voorgrond plaatsen.

Hoofdstuk II.- Eerste leerjaar.

Een lesuur per week (30 lessen per jaar)

ALGEMENE MENSELIJKE AARDRIJKSKUNDE.

Inleiding : de wereldbevolking : dichtheden, variëteiten, demografische bewegingen, migraties (± 2)lessen)

A. Het natuurlijk kader van het menselijk leven (± 7 lessen)

- a) De belangrijkste reliëftypen (structuur, en vormen)
- b) De grote klimato-botanische streken (de klimaatmechanismen inbegrepen)

B. De agrarische levenswijzen (± 13 lessen)

- a) Het leven in de woestijn
- b) Het leven in het gebergte
- c) De landbouw in de Middellandse-Zeegebieden
- d) De tropische landbouw
- e) De landelijke samenlevingen in Moesson-Azië
- f) De landbouw in de gematigde streken (West-Europa, de USSR, Noord-Amerika).

C. De industrie (± 4 lessen)

- a) Vormen van de industriële arbeid
- b) Structuur van de grote industrieën
- c) Industriële sites en landschappen

D. De stad en het stedelijk leven ⁻⁴²⁻ (+ 4 lessen)

Hoofdstuk III.- Tweede leerjaar.

Twee lesuren per week (60 lesuren per jaar).

GROTE MOGENDHEDEN EN ONTWIKKELINGSLANDEN.

- Inleiding : economische systemen en niveau's van
                    economische ontwikkeling (+ 2 lessen)
1. De landen van de Europese gemeenschap (+ 20 lessen)
  2. De USA en USSR (+ 10 lessen)
  3. Het Verenigd-Koninkrijk en het Gemeen-
best (+ 5 lessen)
(algemeen overzicht van dit laatste)
  4. Twee landen of groepen van landen in
Latijns-Amerika (+ 3 lessen)
  5. Twee landen of groepen van landen in
Zwart-Afrika (+ 5 lessen)
  6. De Arabische wereld en de Indische wereld (+ 5 lessen)
  7. Mogendheden uit het Verre Oosten (China
en Japan) (+ 5 lessen)
- Synthese : Enkele hedendaagse problemen ; (+ 5 lessen)
- Voorbeelden : de rassenkwesties, de dekolon-
nisatie, grondstof- en energie-
markten, verkeer.

De scholen mogen, naar keuze, één van de volgende twee leerplannen toepassen.

Hoofdstuk 1 - Leerplan A

Afdeling 1 - Eerste leerjaar.

§ 1. Rekenkunde.

1. Herhaling van de gewone breuken en van de tiendelige getallen, de vier hoofdbewerkingen.
2. Evenredigheden, recht en omgekeerd evenredige grootheden, vraagstukken over evenredige verdeling.
3. Vraagstukken over verdeling, procentrekening, enkelvoudige intrest, disconto.

§ 2. Algebra.

1. Herhaling van het algebraïsch rekenen (bewerkingen met gehele veeltermen, deling van een gehele veelterm in x door de tweeterm $x - a$, ontbinding in factoren en toepassing ervan op het vereenvoudigen van breuken en op de hoofdbewerkingen met breuken).
2. Oplossen van vergelijkingen van de eerste graad met één onbekende, van ongelijkheden van de eerste graad met één onbekende en van stelsels vergelijkingen van de eerstegraad met twee en met drie onbekenden.
Vraagstukken.
3. Plaatsbepaling van een punt op een rechte (abscis).
Plaatsbepaling van een punt in een vlak (rechthoekige coördinaten).
Invoering van de begrippen "onafhankelijk veranderlijke" en "functie" uitgaande van problemen ontleed aan de natuurkunde en de meetkunde, grafische voorstelling.

Evenredige grootheden, de functie $y = ax$, grafische voorstelling.

De functie $y = ax + b$, grafische voorstelling.

§ 3. Meetkunde.

1. De congruentie, de gelijkvormigheid en de equivalentie van meetkundige figuren. Congruentie en gelijkvormigheidskenmerken voor driehoeken, vierkanten, rechthoeken, parallellogrammen, ruiten.
2. Metrische betrekkingen in rechthoekige driehoeken.
Constructies. Goniometrische verhoudingen van een scherpe hoek, gebruik van de tafels van de natuurlijke waarden, oplossen van rechthoekige driehoeken.

Afdeling 2.-Tweede leerjaar.

§ 1. Rekenkunde.

1. Definitie van rekenkundige vierkantswortel.
Vierkantswortel op één eenheid en op een tiendelige eenheid nauwkeurig, gebruik van een kwadratentafel, vierkantsworteltrekking (zonder bewijs).
2. Bewerkingen met hoek-, boog-, en tijdmaten.

§ 2. Algebra.

1. Algebraïsche en grafische oplossing van een stelsel van twee vergelijkingen van de eerste graad met twee onbekenden, bespreking, vraagstukken.
2. Bewerkingen met vierkantswortels.
3. Oplossing van de vierkantsvergelijking met één onbekende; som en product van de wortels, bespreking. Vraagstukken.

§ 3. Meetkunde.

1. Inschrijven in een cirkel van de volgende regelmatige veelhoeken : vierkant, convexe achthoek, zeshoek, driehoek; berekening van de elementen uitgedrukt in de straal.
2. Enkele begrippen uit de meetkunde der ruimte : onderlinge stand van twee rechten, van twee vlakken, van een rechte en een vlak, loodrechte stand van een rechte en een vlak, van twee vlakken, eigenschappen van de loodlijn en van de schuine lijnen neergelaten uit een punt op een vlak, begrippen van tweevlakshoeken en drievlakshoeken.
3. Herhaling van het metriek stelsel.
Berekening van lengten, oppervlakten en volumes.

Hoofdstuk 2.- Leerplan B

Afdeling 1.- Eerste leerjaar.

1. Verzamelingen.

Voorbeelden, elementen van een verzameling, het bepalen van een verzameling door opsomming van de elementen of door een eigenschap, gelijkheid van verzamelingen, verzameling met één element, ledige verzameling, deelverzameling van een verzameling, de verzameling van de deelverzamelingen van een verzameling, de symbolen ξ , C , $\emptyset$, Venn-diagram.

2. Bewerkingen met verzamelingen.

Doorsnede, vereniging, verschil, de symbolen $\cap$, $\cup$, $\setminus$:

3. Eigenschappen van de bewerkingen met verzamelingen.

Commutativiteit en associativiteit van de doorsnede en de vereniging, niet commutativiteit en niet associativiteit van het verschil, onderlinge distributiviteit van de doorsnede en de vereniging.

Enkele oefeningen zoals :

$$A \setminus (B \cup C) = (A \setminus B) \cap (A \setminus C)$$

$$(A \cup B) \setminus C = (A \setminus C) \cup (B \setminus C) \quad \therefore$$

4. Partitie van een verzameling.

Talrijke voorbeelden.

5. Meetkunde.

Het vlak als verzameling van punten, de rechten als deelverzamelingen van het vlak, verschillende deelverzamelingen van het vlak, snijdende rechten en evenwijdige rechten, richtingen, loodrechte richtingen.

6. Relaties.

Talrijke voorbeelden van relaties, pijl en roostervoorstelling, het vergelijken van relaties (relatie begrepen in een andere), doorsnede en vereniging van relaties, relatie van een eerste verzameling naar een tweede verzameling, produktverzameling van twee verzamelingen, omgekeerde van een relatie.

Eigenschappen van sommige relaties :

reflexiviteit, symmetrie, transitiviteit, antisymmetrie.

Samenstellen van relaties.

De equivalentierelatie, haar equivalentieklassen en partitie.

7. Orderrelatie.

Voorbeelden van totaal geordend en niet totaal geordende verzameling.

Geordende rechte. Halve rechte, open en gesloten interval.

8. Convexe verzameling.

Convexe en niet convexe deelverzamelingen van het vlak.

9. Functies.

Functies $A \rightarrow B$, injecties, surjecties, bifuncties (of bijecties), transformatie van een verzameling A (of functie $A \rightarrow A$).

Enkele transformaties van het vlak.

Afdeling 2.- Tweede leerjaar.

1. Aantal elementen van een verzameling en bijecties.

Eindige en oneindige verzamelingen.

2. Optelling en vermenigvuldiging van de natuurlijke getallen.

Verband tussen de eigenschappen van $+$ en $\cup$ en die van x en $\cap$

Distributiviteit.

3. Telling.

Het tiendelig en het binair getallenstelsel.

4. Elementaire studie van de structuur $Z, +, \dots$

bv. door middel van " les nombres en couleur de Cuisenaire".

5. Equipollente vectoren.

Hun parallelprojecties op een rechte, kleine stelling van Thales, diagonalen van een parallellogram.

./.

6. Graduatie en ondergraduatie van de rechte.

Uitbreiding van het binair en het decimaal getallenstelsel.

7. Het commutatieve lichaam van de rationale getallen.

8. Orthogonale symmetriën en rotaties.

9. Lengten, oppervlakten en volumes.

Vierkanten, roostervoorstelling van het vlak, oppervlakten en benaderde oppervlakten, de oppervlakte als product van lengten, elementen van het metriek stelsel, berekening van oppervlakten en volumes.

Hoofdstuk I. - Indeling van de cursussen.

	<u>1e jaar</u>	<u>2e jaar</u>	<u>3e jaar</u>	<u>4e jaar</u>
1. Biologie	2	2	1	1
2. Begrippen van natuur- en scheikunde	1	1	-	-
3. Gezondheidsleer	-	-	1	1

Hoofdstuk II. - Algemene richtlijnen.

Afdeling I. - Biologie.

In het eerste en het tweede leerjaar moeten de lessen in de biologie in hoofdzaak worden opgevat als waarnemingsoefeningen, zowel buiten als in de school. Het waargenomen wordt in eenvoudige schetsen vastgelegd. De leerlingen krijgen aldus inzicht in de morfologie en anatomie van planten en dieren. Voor de fysiologie dient de proef steeds als uitgangspunt van de redenering. Al naar gelang van de aard van het experiment en de mogelijkheden van de school, worden de proeven als demonstratieproef of als leerlingenproef uitgevoerd.

Zowel voor plantkunde als voor dierkunde verdient het aanbeveling, geen scherpe scheidingslijn te trekken tussen anatomie en fysiologie, doch de betrokken leerstof te onderwijzen in de vorm van "functionele anatomie". Deze methode doet heel wat tijd besparen en is van die aard, dat ze meer belangstelling wekt bij de leerlingen in kwestie.

De leerkracht is vrij in de wijze, waarop zij haar leerstof over eerste en tweede jaar verdeelt (een geheel schooljaar plantkunde, resp. dierkunde, ofwel tweemaal dierkunde in de wintermaanden en plantkunde in najaar en lente).

Veel motieven uit de wereld van planten en dieren, zowel hogere als lagere, hebben een grote decoratieve waarde of sluiten rechtstreeks aan bij de wereld van de kleur. Hierom is de lerares biologie op nauwe coördinatie aangewezen met haar collega's tekenen, handenarbeid en nuttige handwerken. Deze samenwerking kan tot merkwaardige resultaten leiden bij de opleiding van de toekomstige kleuteronderwijzers.

In het derde jaar worden de lessen in de biologie besteed aan de studie van de anatomie en de fysiologie van de mens. Het spreekt vanzelf dat deze lessen speciaal moeten gericht worden op het jonge kind. Nadere onderrichtingen vindt men bij het programma. Coördinatie met de lessen in de hygiëne is hier geboden.

In het vierde jaar wordt de algemene biologie bestudeerd. Zij moet (naast het geven van algemene ontwikkeling) de leerlingen ertoe brengen, het kind, ook het jonge kind, te zien als een resultaat van erfelijkheid en milieu-invloeden. Bij deze lessen sluiten logisch aan de didactische waarnemingsoefeningen, die de leerlingen met hun leraren bijwonen in de kleuterschool en in de eerste graad van de lagere school.

Afdeling 2.-Natuur en scheikunde.

Bij het opstellen van het leerplan natuurwetenschappen voor de Normaalscholen voor kleuteronderwijzeressen werd uitgegaan van volgende principes :

Deze vakken hebben in de Normaalschool voor kleuteronderwijzeressen een dienende rol : zij moeten de leerlingen begrippen bijbrengen, die nodig zijn om een juist inzicht te krijgen in de verschillende onderdelen van de biologie (functionele anatomie en fysiologie van mens, dier en plant).

De lessen in de fysica en de scheikunde moeten dus bij uitstek praktisch opgevat worden en een proefondervindelijk karakter dragen. Indien enigszins mogelijk, voeren de leerlingen zelf de proeven uit en vormen daartoe groepjes van twee. De theorie moet tot een strikt minimum beperkt blijven. Men overlade de leerlingen niet met scheikundige formules; dit geldt vooral voor de begrippen uit de organische scheikunde, die men nodig heeft voor een degelijk inzicht in bepaalde fysiologische processen.

Het verdient aanbeveling, de lessen natuurkunde en scheikunde te groeperen. Zo zal men bv. een maand besteden aan een bepaald hoofdstuk uit de natuurkunde, om na dien vier of vijf lessen scheikunde tijdens achtereenvolgende weken te geven. Men zorge er echter voor, dat op het einde van elk schooljaar beide vakken een gelijk aantal lessen hebben toebedeeld gekregen.

Uit wat voorafgaat volgt, dat de lessen fysica, scheikunde en biologie in eerste en tweede jaar door dezelfde leerkracht moeten gegeven worden.

Afdeling 3.-Gezondheidsleer.

De hygiëne wordt in het derde en het vierde leerjaar onderwezen. Overal waar de schooldokter er niet expliciet voor benoemd is, komt zij voor rekening van de lerares biologie; deze is immers het best geplaatst om de coördinatie te verwezenlijken met de vroeger behandelde leerstof.

De gezondheidsleer moet met een praktisch oogmerk worden gegeven.

Zij moet de latere kleuteronderwijzeres in staat stellen, afwijkende houdingen of verdachte symptomen bij de kleuters vast te stellen, om tijdig te kunnen doen ingrijpen door huis of school. Pas wanneer zij deze instelling tegenover haar leerlingen heeft verworven, vervult de kleuteronderwijzeres tenvolle haar opvoedende en sociale taak.

Hoofdstuk III.-Leerplan voor het eerste
jaar.

Afdeling 1.-Biologie (2 lessen / week).

I. Plantkunde.

1. Herhaling van de begrippen van de uitwendige morfologie, met het oog op het gebruik van een nauwkeurige terminologie, en op het hanteren van een flora.
2. Inzicht in enkele plantenfamilies.
3. Zeer eenvoudige begrippen over anatomie, als basis voor de studie van de plantenfysiologie (osmose, opname van minerale voeding, verdamping, ademhaling, fotosynthese).
4. Studie van enkele sporeplanten (bv. mossen, varens, paddestoelen).
5. Zaaïen, planten en onderhouden van kamerplanten (vooral de nadruk leggen op planten die in een klaslokaal kunnen worden gehouden). Aanleggen van een tuintje of/ en een kleine vijver (praktische begrippen hieromtrent).

II. Dierkunde.

1. Een les over één type van elke grote groep der ongewervelde dieren. Zich beperken tot de voornaamste kenmerken van de gehele groep; vooral de nadruk leggen op de ecologie (10 lessen in totaal).
2. Gewervelde dieren : uitwendige kenmerken en ecologie.
Aanpassingen.
Sectie van een paar typen.
Bezoek aan de dierentuin.
Kweken van levende dieren buiten en binnen de klas.
Algemene onderrichtingen daaromtrent.

Afdeling 2.-Natuurkunde (1 lesuur/2 weken).

1. Mechanica.

Rust en beweging. Eenparige rechtlijnige beweging. Snelheid. Krachten : elementen, samenstelling. Zwaartekracht. Hefbomen. Toepassingen : balans, spierwerking. Arbeid.

2. Vloeistoffen.

Eigenschappen van de vloeistoffen.
Druk in vloeistoffen onder invloed van de zwaartekracht.
Verbonden vaten. Capillariteit.
Diffusie en osmose.
Wet van Archimedes. Begrippen over het soortelijk gewicht.

3. Gassen.

Eigenschappen van de gassen.
Dampkringsdruk. Bestaan, meting. Barometers.
Wet van Archimedes toegepast op de gassen.
Manometers.

4. Warmte.

Temperatuur. Thermometer.
Warmtehoeveelheid. Begrip calorie.
Eigenschappen van de stof. Aggregatietoestanden. Verandering van aggregatietoestand.
Voortplanting van de warmte. Isolatie.

5. Geluid.

Geluidsbronnen. Geluidstrillingen en hun voortplanting.
Het gehoor (coördineren met de biologie).

6. Licht.

Lichtbron. Lichtstraal. Lichtbundel. Donkere kamer.
Lichtbreking. Breking door lenzen. Beeldvorming bij lenzen (gevallen voor loep en fototoestel).
Het oog. Gebreken van het oog (coördineren met de biologie).

7. Elektriciteit.

Het begrip lading. Lading in beweging : elektrische stroom.
Stroombronnen. Elementen van de elektrische stroom.
Toepassingen in het dagelijks leven.

Afdeling 3.-Scheikunde (1 lesuur/ 2 weken).

1. Begrippen uit de anorganische scheikunde.

Natuurkundige en scheikundige verschijnselen.
Mengsels en verbindingen.
Indeling van de stoffen : metalen en niet-metalen.
Symbolen en formules. Valentie.
Atomen en moleculen.
Atoommassa en molecuulmassa. Grammatoom en gramme molecule of mol.
Eenvoudige vraagstukjes.

Water. Elektrolyse. Ionen.

Samenstelling van de lucht. Verbranding.

Zuurstof. Oxydatie. Oxyden. Hydroxyden. Zuren. Zouten.

Indicatoren. Waterstof. Reductie.

Koolstof. Koolstofdioxyde. Koolzuur.

Reactie van zuren met metalen (edele en onedele metalen).

Reactie van zuren met basen.

Reactie van zuren met zouten. Opstellen van reactievergelijkingen.

2. Begrippen uit de organische scheikunde.

Koolstofketens. Koolwaterstoffen. Petroleum.

Enkele belangrijke organische zuren - (de azijnzuurgisting, de melkzuur- en de boterzuurgisting). Vetzuren.

De alcoholen (alcoholische gisting).

De vetten. Samenstelling, eigenschappen en gebruik. Verzeping.

De koolhydraten. Samenstelling, eigenschappen en gebruik.

De eiwitten. Samenstelling, eigenschappen en gebruik.

De leraar is niet gebonden aan de opgegeven volgorde van de indeling van de vakken natuur-en scheikunde.

Hoofdstuk IV.-Leerplan voor het tweede
jaar.

Voor natuur- en scheikunde en biologie vervolg van het leerplan van het eerste jaar.

Hoofdstuk V.- Leerplan voor het derde
jaar.

Afdeling 1.- Biologie (1 lesuur/ week).

Anatomie en fysiologie van de mens.

Het bewegingsapparaat : geraante en spierstelsel.

De stofwisseling : spijsvertering, bloedsomloop, ademhaling en uitscheiding.

Het zenuwstelsel en de zintuigen.) deze drie punten moeten grondig bestudeerd worden, met het oog op de cursus in de opvoedkunde en de psychologie.
De endocriene klieren.

Bezoek aan wetenschappelijke instellingen, die zich bezighouden met de studie van het kind.

In de gehele cursus legge men vooral de nadruk op de wijzigingen, die bij het kind voorkomen tijdens de groei- en ontwikkelingsperiode, vooral tijdens de voorschoolse periode.

Afdeling 2.- Gezondheidsleer (1 lesuur/week).

Elementaire studie van pathogene bacteriën, virussen en menselijke parasieten.

Middelen om ze te bestrijden.

Gewone besmettelijke ziekten. Kinderziekten.

Eerste hulp bij ongevallen.

De huid en de lichamelijke zindelijkheid.

De voeding : haar samenstelling. Voedingsregeling voor kinderen en volwassenen. Voedingshygiëne.

Gegiste en ongegiste dranken.

Hygiëne van woning en school : verwarming, verluchting, verlichting en meubilering.

Waarde van de buitenlucht.

Hoofdstuk VI-Leerplan voor het vierde jaar.

Afdeling 1.- Biologie. 1 lesuur/week.

Algemene biologie.

Bacteriën. Hun rol in de natuur. Nuttige en schadelijke bacteriën.

Pathogene bacteriën.

Virussen.

Verdediging van het menselijk organisme tegen bacteriën en virussen.

Voortplanting : geslachtelijke en ongeslachtelijke voortplanting.

Voortplanting bij de mens : sexuele voorlichting.

Erfelijkheid (grondig te behandelen; vooral toepassen op de mens)

Evolutie (eenvoudige begrippen).

Geleide waarnemingen, toegepast op kinderen.

Afdeling 2.- Gezondheidsleer. (1 lesuur/week.)

Oorzaken en bestrijding van zuigelingensterfte.

Zwangerschap en bevalling.

Prenatale zorgen. Zorgen voor pasgeboren, vroeggeboren kinderen en zuigelingen. Wegen en meten. Samenstellen van gezondheidsfiches.

Onderzoek van de zintuigen.

Voeding van zuigelingen. Het spenen enz.

Bondige begrippen over de groei en de ontwikkeling bij kinderen (gewicht, doorbreken van de tanden, slaap, inentingen, spijsvertering, stoelgang enz.) Ongesteldheden bij kinderen en speciale zorgen tijdens de zomermaanden.

Aanvulling der begrippen over schoolhygiene (leerstof van vorig jaar) :

het gezonde en het zieke kind

het medisch schooltoezicht.

Titel IX.

Lichamelijke opvoeding.

Hoofdstuk I.-Eerste leerjaar.

Zie leerplan voor de derde klasse van de rijksinrichtingen voor lager secundair onderwijs.

Hoofdstuk II.-Tweede leerjaar.

Zie leerplan voor de tweede klasse van de rijksinrichtingen voor lager secundair onderwijs.

Hoofdstuk III.-Derde leerjaar.

Afdeling 1.- Praktijk.

- a) Gymnastiek - zie officieel leerplan voor het Middelbaar Onderwijs van de hogere graad.
- b) Ritmiek - elementaire begrippen van de verschillende muziekmaten ;
houdingen en bewegingen ;
dansen en rondedansen.

Afdeling 2.- Theorie.

- 1) Aanpassing van het leerplan aan de geest van de kleuterschool.
- 2) Spden en oefeningen geschikt om de spierkracht van het kind te ontwikkelen.
  - a) vrije spelen
  - b) geleide spelen (aandachtsspelen - loopspelen-vaardigheidsspelen - springspelen - waarnemingsspelen om gezicht- gehoor- tastzin te ontwikkelen - spelen om de evenwichtszin te verscherpen - spelen om de zelfbeheersing te oefenen).
- 3) Gebarengymnastiek.
  - a) vertelspelen
  - b) nabootsingsspelen
  - c) gebarenliedjes.
- 4) Ritmische gymnastiek.
  - a) ritme ontwikkelen
  - b) rondedansen
  - c) dansjes.
- 5) Ademhalingsgymnastiek.

Hoofdstuk IV.- Vierde leerjaar.

I. Praktisch deel : voortzetting van het leerplan voor het derde leerjaar.

II. Theoretisch deel.

- 1) Bespreking van de verschillende soorten lessen in de kleuterschool en in de eerste graad van de lagere school.
- 2) Type-lessen (één van elke soort in de verschillende klassen van de kleuterschool en van de eerste graad der lagere school).
- 3) Proeflessen en praktische lessen (tenminste twee per week met kritiek en richtlijnen).

Titel X.

Opvoeding in de plastische kunsten.

Hoofdstuk I.-Algemene richtlijnen.

De opvoeding in de plastische kunsten omvat het tekenen, de inwijding in de schoonheidsleer en de handenarbeid.

1. Voor de handenarbeid gelden deze richtlijnen als een maximum-leerplan.
2. De waarde van de lessen in de handenarbeid hangt af van de afwisseling in de aangeleerde technieken en de zorg bij de uitvoering der werken.
  - a. De lerares moet de praktische kennis bijbrengen van de volgende technieken, die dienen toegepast bij een zo groot mogelijk aantal verwezenlijkingen.

Deze technieken werden in ieder leerplan als volgt gerangschikt :

1. uitsnijden, vouwen en plakken van platte grondstoffen.
2. schilderen en afdrukken.
3. boetseren en afgieten.
4. gebruik van verschillende grondstoffen.
5. vlechten, weven en mandwerk.

- b. De voorgestelde werken werden opgegeven als voorbeeld. Het staat de lerares vrij daaruit een keuze te doen of andere realisaties op te leggen, die beantwoorden aan dezelfde technische eisen. Zij zorge ervoor dat er ieder jaar een aantal werken uitgevoerd worden die dienstig kunnen zijn in de kleuterschool en die beantwoorden aan elk van de volgende doeleinden :
  1. meubilering en decoratie van een kleuterschool : muurversiering en snuisterijen.
  2. opvoedende spelen en tests.
  3. voorbeelden van werken die kunnen uitgevoerd worden in de kleuterschool.
  4. didactisch materieel voor de kleuterschool : spelen, meubeltjes, poppenkast, enz.

Vooraf voor de oefeningen vermeld onder 2 en 4 is een innige samenwerking vereist tussen de lerares in de opvoedkunde en de lerares in de handenarbeid.

- c. De toekomstige leerkrachten mogen deze toepassingen echter niet herleiden tot kinderachtigheid. Het is ongetwijfeld van belang, dat zij ook enkele technieken van de toegepaste kunst zouden beoefenen, wat hen in staat zal stellen zich volledig te uiten en hun klas te versieren met die van goede smaak getuigen voorwerpen.

Voorbeeld : Zonder dat het in de bedoeling kan liggen een volledige vak-kennis na te streven, werden in dit programma ingeschakeld : het graveren, het boetsen van personages naar schetsen, het modelleren, het pottendraaien, het weven, het mozaïek, het gekleurde glasraam, het vervaardigen van diorama's en reliëfkaarten, het schilderen van muurfriezen.

De coördinatie met andere leervakken en inzonderheid met de lichamelijke opvoeding is onontbeerlijk ; men moet het nabootsen van "modellen" vermijden en er dient aan scheppend en modern werk te worden gedacht.

3. Iedere leerlinge moet de werken zorgvuldig bewaren, die werden uitgevoerd tijdens het eerste jaar en deze rangschikken in kisten en dozen, die voor dit doel werden vervaardigd. Die werken dienen gebruikt te worden voor de samengestelde oefeningen in het 3e en het 4e jaar en voor de didactische lessen.
4. Het is aan te raden af en toe de klasse in groepen te verdelen, ten einde in een beperkte tijd een zeer groot aantal verschillende werken te verwezenlijken met betrekking tot een zelfde techniek. De werkverdeling in groepen is in het bijzonder aan te bevelen voor de opvoedende spelen, de tests en de kinderwerken (punten 2 en 3 van bovenvermelde § b).

Hoofdstuk II.- Leerplan voor het eerste jaar.

Afdeling 1.- Indeling van de cursus.

Tekenen	3 h
handenarbeid	1 h
Totaal	4 h

Afdeling 2.- Tekenen.

I. Waarneming en weergave van voorwerpen.

- Meetkundige lichamen en gebruiksvoorwerpen (afzonderlijk of in groep) ;
- Flora (bloemen, bladeren, bomen, vruchten) ;
- Fauna (vissen, vogels, kleine knaagdieren) ;
- Personages - volwassen mens-afzonderlijk en onbeweeglijk.

Tekenen uit het geheugen of naar de verbeelding van dezelfde voorwerpen of van voorwerpen behorende tot een zelfde vormenfamilie, dit in de vorm van vlugge schets, niet-geschaduwde lijntekening op papier of op het bord. Gebruik van gekleurd krijt.

Tien tot twintig minuten schetsen op het bord tijdens iedere les : van het begin af van het schooljaar worden driloefeningen uitgevoerd op de grondvormen, om vlug tot het figuratief tekenen over te gaan.

Deze lessen steunen zowel op de waarneming van de natuur als op de studie van werken van tekenaars en figuratieve schilders.

De bedoeling hiervan is vooral de praktische kennis van de vormen, hun perspectivische vervorming en de overeenkomstige voorstellingsmiddelen.

- II. Vrije expressie door middel van tekenen of schilderen van een zielstoestand, een idee, een klimaat... : tonelen, landschappen, vrije composities na een onderhoud, het lezen van een tekst, het beluisteren van een grammofoonplaat (kindervertellingen en liedjes), waarneming van de natuur, commentaar bij kunstwerken, enz...

N.B. Voor I en 2 : 40 lessen, 30 oefeningen per jaar.

III. Studie van vorm en kleur.

Esthetische commentaar bij kunstwerken : voorwerpen van toegepaste kunst, beeldhouwwerken, schilderijen, etsen, tekenfilms.

Decoratieve interpretatie van meetskundige elementen of van elementen ontleend aan de flora en fauna, van het personage, de natuur, gebruiksvoorwerpen, machines, fabrieken.

De waarneming van de natuur en van kunstwerken ligt aan de basis van deze oefeningen.

- Verwezenlijken van decoratieve ontwerpen door middel van eenvoudige technieken.

Schilderen : waterverf, plakverf, olieverf.
Uitknippen en plakken van papier, karton, dun hout, feutrine..
Afdrukken met stempel : aardappel, lino, karton, pleister..
Reliëfgravure : lino of hout.
Graveren op cellulose, metaal, pleister...

De leerlingen zullen een verzameling aanleggen van vormen, kleuren en grondstoffen (stoffen, meubelpapier, leder, hout..)

N.B. 25 tot 30 lessen, 10 werken per jaar.

- IV. Documentatie- en illustratieoefeningen in verband met de lessen in de talen, de geschiedenis, de aardrijkskunde en de wetenschappen (zie leerplan voor deze vakken).

De leerkracht moet het gebruik aanleren van de technieken (hard potlood, pen, wassen, plakken, enz..) en de wijze van voorstellen (perspectief, projecties, doorsneden, schema's, diagrammen en grafieken...) die het meest geschikt zijn om een juiste en leesbare weergave te waarborgen.

Deze tekeningen worden uitgevoerd naar de waarneming van natuurlijke of vervaardigde voorwerpen en door interpretatie van foto's, films, documenten...

N.B. 10 tot 12 lessen, 6 tot 8 werken per jaar.

V. Enkele aanvankelijke meetkundige constructies.

Constructies van vlakke figuren. Verdeling van segmenten, bogen en hoeken. Constructie van regelmatige veelhoeken. Cirkelomtrekken die elkaar snijden en raken. Eenvoudige gevallen van verbindingen (b.v. : evenwijdige rechten met een $1/2$ cirkelomtrek, loodrechten met een $1/4$ cirkelomtrek, de benen van een hoek met een cirkelboog, rechte en cirkelomtrek met een $1/2$ cirkelomtrek, twee cirkelomtrekken door rechten of door $1/2$ cirkelomtrekken).

N.B. 6 lessen per jaar, 6 oefeningen.

Deze oefeningen zijn afgestemd op het gebruik van de lat, de tekendriehoek en de passer, zulks met het oog op een verzorgde en nauwkeurige uitvoering.

VI. Gecoteerde schetsen van vlakke voorwerpen (naamkaarten, lijsten, kaften, platen, enz...) voorgesteld door middel van twee orthogonale zichten of door een zicht en een doorsnede in profiel.

Deze oefeningen worden uitgevoerd naar de waarneming van bestaande voorwerpen en door gebruik van meetinstrumenten (lat, tekendriehoek, passer, graadboog).

N.B. 6 lessen, 5 schetsen, en 1 tekening in het net uit te voeren.

Opmerkingen : 1. In de lesrooster moeten zoveel mogelijk 2 opeenvolgende lessuren voorkomen en 1 uur plastische opvoeding.

2. Wanneer daartoe gelegenheid is, moeten de oefeningen in het tekenen en de handenarbeid of het handwerk gelijklopend behandeld worden (inzonderheid voor de punten 3, 5 en 6).

Wanneer dezelfde leerkracht belast is met het onderwijs in de twee vakken, is het wenselijk de les in de plastische opvoeding en de les in de handenarbeid aan elkaar te koppelen (punten 3, 5 en 6).

Afdeling 3.-Handenarbeid.

I. Uitknippen, vouwen, plakken, van vlakke grondstoffen die plat kunnen uitgesneden worden met het breekmes, de schaar, de beitel, de figuurzaag.

Papier, bristol, dun karton, stoffen, feutrine, grondstoffen in plastic.

Uitknippen, stikken, scheuren, vouwen, plakken in de kleuterklas, passe-partout...

Eenvoudige vlakke vormen : geometrische vormen, glazeboekjes.

Verschillend materialen naaien, inleggen, plakken : parels, granen, pluimen, bloemen, schelpen, zand,...

Uitsnijden en vouwen van papier in de kleuterschool: wijzers, vliegtuigen, kruisen, kippetjes (cocottes), doosjes, maskers, lijsten, ...

Beplakken van platen, dozen, vazen...
Kaften.

2. Schilderen; afdrukken.

Waterverf of plakkaatverf, gebruik van penseel, schabloon, spatwerk,.... olieverf, email....

Afdrukken met stempel : aardappel; lino, op papier en op stoffen.

Feutrine : kentekens, schrijfpapier, bedrukte stof...

Afdrukken met de rol of de pers : linogravure, cellulo, scraperbord.

Afdrukken van gedroogde bladeren.....

3. Boetseren en afgieten.

Klei, plasticine, barbotine, broodkruim, was.

Boetseren in de bewaarklas door kneden : kleine broodjes, ventjes, bol en halve bol, en afgeleide vormen : schotels, vissen, vogels, wortels, vruchten, fruit, vazen....

Boetseren met toevoeging van uitgesneden papier, vruchten, lucifers..., gebruik van vrijstaande modellen (zonder metalen geraamte); gebruik van boetseerstokjes en boetseer-draad :

vogels, kleine dieren, personages en zulks uit het geheugen, naar de natuur, naar tekeningen (zie cursus in de plastische opvoeding).

Boetseren op bodemstuk, gebruik der drie regels : een bodemstuk losmaken, graveren.

Voorstellen in bas-reliëf van bladeren en bloemen.

Kleine dieren naar de natuur.

4. Gebruik van verschillende grondstoffen (voor de 4 leerjaren).

Platen in gedroogde klei, gebakken aarde, pleister bewerken met beitel en graveerstift, ofwel schilderen en daarna graveren, of gewoonweg schilderen.

Voorbeeld : Egyptisch schilderwerk en halfverheven beeldhouw-
werk.

Triplex, unalit, nordex, linex : puzzels en mozaïeken ...

Toepassingen met feutrine...

Sparappels, bladeren, twijgen : tinten.

Eierschalen, schelpen, eikels, kastanjes, noten, koffiebbonen, pinda's, ... aan een snoer rijgen, plakken, inleggen....

Stokjes, lucifers, stro, riet, ...

Pijpekoter, ijzer-, koper-, en messingdraad, plasticdraad.

Spons in latex, silhouetten, uitgesneden in vilt.

Zeep, kurk, aardappel, wortel, biet, uitsnijden (koppen).

Lijnwaad, grof linnen (jute), hennep : uitrafelen, openwerken, borduren, uitsnijden, schilderen, stempelen (servetten, kledingstukken voor poppen...)

Luciferdoosjes : poppenhuisjes, meubeltjes, trein, huis, wagens (garenklosjes).

Macaroni, droogerwtten, bonen : halssnoeren, borstspelden en decoratieve ruikers...

Flessen, dozen, verschillende grondstoffen, speelgoed, staaftjes van een meccano voor opvoedende spelen in verband met ritme, gewicht, identificatie door het gezicht, het gehoor, de tastzin, enz...

N.B. Dit materiaal moet occasioneel gebezigd worden gedurende de vier leerjaren.

5. Weven, vlechten, mandwerk.

Messingdraad, draad voor elektrische inrichtingen, koorden, dunne koper- en aluminiumplaat, ontrold hout, raffia, riet, papier, karton, grondstoffen in plastic, spons in latex....

Weven met banden papier, metaal, hout, raffia, riet, enz...
Vlechtwerk en weven met plasticdraad.

Hoofdstuk III.-Leerplan voor het tweede jaar.

Afdeling 1.-Indeling van de cursus.

Tekenen	3 h
Handenarbeid	1 h
Totaal	4 h

Afdeling 2.- Tekenen.

1. Waarneming en voorstelling van voorwerpen en personages.

Tekenen uit het geheugen en naar de verbeelding.

Herhaling en ontwikkeling van het leerplan voor het eerste jaar. Men moet zich echter vooral bezighouden met de studie van de viervoetige dieren, de insekten, de schelpdieren, enz., en in het bijzonder met de studie van het personage in beweging : volwassen mensen en kinderen samengebracht in kleine toneeltjes met 2, 3 of 4 personages en dieren.

2. Vrije expressie.

Vervolg op het leerplan voor het eerste leerjaar.

N.B. : 40 lessen, 30 oefeningen per jaar.

Het is aan te bevelen de studie van het personage en van de dieren gelijklopend te verwezenlijken in de handenarbeid (uitgesneden silhouetten of boetseerwerk) en in de vlugge schetsen : tijdens de tekenlessen tekenen de leerlingen naar silhouetten, naar geraamten in ijzerdraad of naar figurines, verwezenlijkt onder de lessen in de handenarbeid, tijdens de lessen in de handenarbeid boetseren de leerlingen naar 3 of 4 schetsen, - voor één houding of beweging, -uitgevoerd in de tekenlessen.

3. Studie van vorm en kleur. Vervolg op het leerplan voor het eerste jaar.

Esthetische commentaar bij kunstwerken : Men legge zich toe op de ontleding en de compositie van realistische werken met personages en dieren ; bijvoorbeeld : het halfverheven Grieks en Romeins beeldhouwwerk, de miniaturen uit de middeleeuwen, de anekdotische werken uit de XVIIe eeuw (Breugel, Metsijs...); de Hollandse kleine meesters uit de XVIIIe eeuw, de Belgische en de Franse XVIIIe en de XIXe eeuw, films en tekenfilms met dieren.

Decoratieve interpretatie : vooral personages en dieren.

Decoratieve ontwerpen verwezenlijken door middel van schabloon en stempel (schilderen, spatten...) : boven elkaar plaatsen, afdrukken in twee kleuren, wit-zwart in Oostindische inkt, scraper-board, enz.

De leerlingen dienen hun verzameling van vormen, kleuren, stoffen en technieken aan te vullen.

N.B. 25 tot 30 lessen : 10 werken per jaar.

4. Documentatie- en illustratieoefeningen.

Vervolg op het leerplan voor het eerste jaar ; leerstof te putten uit de lessen van het tweede jaar, de esthetische commentaar onder nr. 3 inbegrepen.

N.B. 10 tot 12 lessen, 6 tot 8 werken per jaar.

5. Voorstellen van 2 of 3 projectievlakken van : de kubus, het parallellepipedum, de rechte prisma's, de omwentelingscilinder, de as loodrecht op één van de projectievlakken, vlakke doorsneden in deze lichamen door een vlak evenwijdig met de as, de rechte piramiden en de omwentelingskegel, de as loodrecht op een projectievlak, vlakke doorsnede door een vlak loodrecht op de as.

Schetsen van deze lichamen in cavalier- of axonometrisch perspectief (met de vrije hand). Ontwikkeling van deze lichamen tijdens de lessen in de handenarbeid.

N.B. 6 lessen, 6 oefeningen per jaar.

6. Gecoteerde schetsen in cavalier- of axonometrische perspectief, daarna in orthogonale projectie, 2 of 3 zichten, doorsnede indien nodig, van waargenomen voorwerpen (maquettes van huisjes, deuren, spelen, rechte verbindingen en gedraaide stukken) en van voorwerpen te vervaardigen onder de lessen in de handenarbeid.

N.B. 6 tot 8 lessen : 5 schetsen en 1 tekening in het net per jaar.

Opmerkingen : zie leerplan voor het eerste jaar.

Afdeling 3.- Handenarbeid.

1. Uitknippen, vouwen en plakken van vlakke grondstoffen.

Voortzetting van het leerplan voor het eerste leerjaar.

Bovendien : a) Oefeningen in verband met het leerplan voor plastische opvoeding : paragrafen 1 en 3.

- Silhouetten van personages en dieren.
- Beweegbare silhouetten van personages en dieren - (beweegbare friezen, ledenpoppen, mobielen, opgehangen of op voetstuk..).
- Inlegvormen : identificatiespelen.
- Karton uitknippen en papier voor glasramen.
- Uitsnijden van papier, stoffen, feutrine, enz... voor het aankleden van poppen.

b) Voorwerpen in bristol of karton, waarbij het uitsnijden nodig is : plan of tracé van ontwikkeling.
(Programma voor plastische opvoeding, paragrafen 5 en 6).

- Vervaardigen van allerlei kisten en dozen..
- Eén oefening in het boekbinden.
- Meetkundige lichamen, kleine meubeltjes voor poppenkamer, woonwagen en circus, maquettes voor huizen, spelen die uit elkaar kunnen genomen worden, in elkaar passende dozen, enz..

2. Schilderen, afdrukken.

Voortzetting van het voorgaande leerplan.

Bovendien : Bewerking van grondstoffen in deegvorm, toevoegen van krijt, fasérit, pleister, zand, enz..., toepassing op de voorwerpen uit I.

- Gebruik van stempel of schabloon voor de wandversiering.

3. Boetseren en afgieten.

- Boetseren van vrijstaande modellen met geraamte in koperdraad, pijpestokers (kleine modellen van personages en dieren, naar tekeningen uitgevoerd tijdens de lessen in de plastische opvoeding).
- Boetseren op bodemstuk : personages, dieren, reliëfs (aardrijkskunde).
- Zandtafel (het zand bevochtigen met een oplossing van 1/4 fasérit en 3/4 water) : reliëfs (aardrijkskunde) : bergen, dalen, eilanden, kuststreken, vulkanen, enz. ; een dorp, het circus, de boerderij, het woud, aanvullen met silhouetten en geboetseerde figuurtjes.
- Reliëfkaarten : verschillende lagen karton, triplex of pleister, fasérit, plasticine.
- Draad- en plaatwerk : krommen, ombuigen, aanhaken : personages en dieren, bijgewerkt met koorden, raffia, plastic.

4. Gebruik van verschillende grondstoffen.

Zie leerplan voor het eerste jaar.

5. Weven, vlechten, mandwerk.

Voortzetting van het leerplan voor het eerste jaar.

6. Samengestelde oefeningen en schoolmeubilair.

Houtbewerking : latten, triplex.

Bewerking van unalit, linex....

Vervaardigen van kleine voorwerpen bestaande uit latten en platen.

Vergaring door nagelen, schroeven of lijmen : lijsten voor mozaïeken of puzzels, staanders voor silhouetten, lijsten voor het weven, dozen, rekken....

Deze werken zijn uit te voeren naar gecoteerde schetsen (tekenlessen).

Hoofdstuk IV.- Leerplan voor het derde jaar.

Afdeling 1.- Indeling van de cursus.

Tekenen	2 h
Inwijding in de schoonheidsleer	1 h
Handenarbeid	<u>1 h</u> 4 h.

Afdeling 2.- Tekenen.

I. Waarneming en voorstelling van voorwerpen, personages en dieren.

De nadruk zal gelegd worden op het waarnemingstekenen van kleine toneeltjes in een interieur of een landschap evenals op de occasionele studie van de compositieperspectief.

- a) Herhaling en uitbreiding der oefeningen van het tweede jaar : gebruik van gekende technieken voor de voorstelling van voorwerpen, gegroepede personages en dieren. De voorkeur zal gegeven worden aan onderwerpen die voor de leerlingen nieuw zijn : werkpakken, folkloristische en uitheemse kleidingstukken, folkloristische en uitheemse kunstwerken, uitheemse vruchten en dieren, maquettes, poppen.... vervaardigd tijdens de lessen in de handenarbeid of de vrouwelijke handwerken.
- b) Enkele interieurs met meubels, personages en dieren : betrekkelijke verhoudingen van deze voorwerpen geplaatst in het milieu.
- c) Enkele landschappen met fabrieken, bomen, wegen,..personages en dieren : betrekkelijke verhoudingen van deze voorwerpen in het milieu, noties betreffende de perspectief van verticale, horizontale en onderling evenwijdige lijnen.

Opmerkingen : I. De basis van deze oefeningen blijft de waarneming van de natuur, gekoppeld aan die van werken van grote meesters van de schilderkunst : genre, landschap en stilleven. Men zal de voorkeur geven aan de grote post-impressionistische en hedendaagse kunstwerken.

II. Deze oefeningen, uitsluitend uitgevoerd naar modellen, kunnen op voordelige wijze verbonden worden met het tekenen uit het geheugen en naar de verbeelding. (zie § 3. Tekenen uit het geheugen en naar de verbeelding) : zij zijn er de voorbereiding van en doen dienst als documentatie. In dit verband zal men een belangrijke plaats inruimen aan die voorstellingen, welke tonelen uit de wonderbare kinderwereld kunnen illustreren : fee, dwerg, prins, prinses, ingebeelde dieren, enz..

III. De oefeningen naar de natuur zullen gevolgd worden door vlugge synthetische schetsen (lijntekening, niet gescha-duwd) van dezelfde onderwerpen, op het bord of op papier, dit met het oog op het onthouden van de voornaamste vormen, (10 tot 15 minuten tijdens iedere les).

N.B. 15 tot 20 lessen, 10 verwezenlijkingen per jaar.

2. Compositieperspectief.

Men zal enkele begrippen van waarnemingsperspectief aanle-ren door waarneming en grafische interpretatie van werken uitgevoerd door de leerlingen, van fotografische documenten en schilderijen van meesters.

- a) de cirkel- en kegelvormige, cilindrische en bolvor-mige voorwerpen ;
- b) de rechte tweevlakshoek : doos, huis, open venster...;
- c) voorwerpen met het prisma en de piramide als grond-vormen : toren, torenspits ;
- d) de wetten van verwijdering en de schalen ;
- e) de schikking, verdeling van de massa's en de diepteplan-nen.

N.B. 5 lessen van een uur per jaar.

3. Tekenen uit het geheugen en naar de verbeelding.

Deze oefeningen volgen op de tekeningen in verband met de vrije expressie van het eerste en het tweede jaar. Nooit zal men echter uit het oog verliezen, dat zij bruikbaar moeten zijn voor de kleuterschool : a) als didactisch leer-middel, illustratie van een verhaaltje, een liedje of een fonoplaat, enz.

b) als versiering van de klas.

De voornaamste eisen die gesteld worden voor deze werken zijn dus :

I. onderwerpen aangepast aan de mentaliteit van het kleine kind en aan de activiteiten van de kleuterschool : zie dit programma.

II. duidelijkheid en leesbaarheid ; eenvoud bij de aange-wende technieken en vooral bij de bordschets waarvan alle details goed zichtbaar moeten zijn voor al de kin-deren in de klas. De tekeningen uitgevoerd op papier worden beschouwd als voorbereiding tot de bordschets of als ontwerpen voor decoratieve panelen.

III. een voortdurende zorg voor schoonheid zoals kinderen die opvatten : niet alleen zal het zeer nuttig zijn de kleurenrijkdom, de verschillende "perspectivische" voor-stellingen, de eenvoud en de expressie van de kinderte-keningen waar te nemen, maar eveneens de werken van de primitieve, de volkse of de naïeve schilders : Indiaanse, Afrikaanse of Oceanische schilders, Rousseau, Vivin, Beauchant, Picket, Hicks...

Bijzondere aandacht zal worden besteed aan het waarnemen van die grote meesters, wier werk soms een kinderlijk karakter heeft behouden zoals zekere miniatuur-schilders en schilders uit de middeleeuwen, Giotto of Breughel en dichter bij ons, Chagall, Dufy, Tijtgat.

De aandacht moet ook gevestigd worden op de kunstenaars die hebben bijgedragen tot het verrijken van de kindermythologie : miniatuurschilders uit de middeleeuwen, keramisten, beeldhouwers en schilders van volkse onderwerpen, humoristische schilders en beeldhouwers als Breughel, B.Rabier, W. Disney, Hergé, enz...

Men zal ook wijzen op de bijzondere verdiensten van die moderne schilders, welke ons nieuwe procédés hebben bijgebracht in verband met de muurschikdering : J. MIRO, F. LEGER, MANESSIER, ALESCHINSKY, APLAN, afficheschilders enz....

Deze ontledingen kunnen geschieden onder de vorm van bijzondere lessen in de esthetische inwijding ter voorbereiding van de grafische realisaties.
(zie afdeling 3).

De leerstof.

1) Compositie van kleine tonelen waar te nemen in de nabije omgeving :

In de school, de woning, de tuin, de stad, op het platte land met personages en dieren in hun milieu.

Voorbeelden : tonelen uit het dagelijks leven : de familiekring, gewoonten, folklore.

- de ambachten, de handel, het verkeer ...;
- de mensen, de dieren en de natuur volgens de jaargetijden,
- onderwerpen van plaatselijke actualiteit, verhalen met morele strekking.

2) Compositie van kleine tonelen, die niet kunnen waargenomen worden in het plaatselijk milieu :

Voorbeelden :

- illustratie van een verhaal, een gedicht, een fonoplaat...;
- illustratie van een tekst, een historisch verhaal, een legende ;
- samenstelling van kleine getekende verhaaltjes (in coördinatie met de lessen in de moedertaal) ;
- ontwerpen voor muurschildering in verband met een belangstellingspunt (in coördinatie met de handenarbeid) ;
- ontwerpen voor decors, costumes voor toneelopvoeringen of poppenkast. (in coördinatie met de lessen in de talen en de handenarbeid).

Opmerkingen.

A. De elementen van deze compositiewerken zijn te vinden :

- a) in de natuur: kleine vlugge schetsen, schetsen en tekeningen uitgevoerd tijdens andere lessen ;
- b) in de interpretatie van fotografische documenten : schetsen gesynthetiseerd door calques en naderhand bewerkt met het oog op het onderwerp dat moet behandeld worden ;
- c) in de ontleding van schilderwerken van meesters.

Nabootsing van illustratiedocumenten getekend door andere personen wordt nooit toegelaten.

- B. Bij het begin van iedere oefening zal de lerares de aandacht van de leerlingen vestigen op het mogelijk gebruik van deze composities in de kleuterschool en op de didactische eisen van het werk.
- C. Voor een uitvoering op papier dienen technieken aangewend die de duidelijkheid en de leesbaarheid van de compositie bevorderen, daarbij zullen werken getoond worden uitgevoerd door de lerares en verder nog schilderijen van meesters.
- D. Deze oefeningen zullen noodzakelijkerwijze gevolgd worden door een bordschets uit het geheugen. Een uitvoering in lijntekening, niet geschaduwd, eventueel bijgewerkt met kleur is hier gewenst met het oog op duidelijke leesbaarheid op minstens 5 m. afstand. De uitvoering gebeurt in de vorm van een vlugge schets; (10 à 15 minuten).

Tijdens die oefeningen zou het tekenen moeten gepaard gaan met verhaaltjes. Iedere leerling moet, tijdens elke les, gedurende 10 minuten bordschetsen maken.

Er moeten bijgevolg voldoende individuele borden zijn in de tekenzaal.

N.B. 35 tot 40 lessen. 20 verwezenlijkingen per jaar.

Afdeling 3.- Inwijding in de schoonheidsleer.

I. Esthetische commentaar. De lerares zal, tijdens iedere les, een zeker aantal kunstwerken ontleden op esthetisch gebied. De werken dienen oordeelkundig gekozen naar hun waarde en hun karakter.

Zij zal in het bijzonder doen waarnemen: de compositie, vorm en kleur, de aangewende technieken en hun verhouding tot de geestelijke inhoud of de bestemming van het werk.

Deze ontleding zal gevolgd worden door een korte synthese van de waargenomen esthetische karaktertrekken en eventueel van de historische feiten die ze verklaren of situeren. Het commentaar zal verband houden met de volgende artistieke feiten:

1. De Romaanse en Gothische miniatuurkunst: vergelijking van de onderwerpen, de technieken en de versiering.
2. De internationale Gothische stijl: één Europese stijl. De revolutie van Giotto.
3. Het plastisch realisme van enkele schilders uit het quat-
trecente.
Bijvoorbeeld: de stijl van Masaccio, Piero della Francesca en Botticelli.
4. Het mystieke naturalisme bij enkele Vlaamse schilders uit de XVde eeuw.
5. Jan van Eyck en Rogier van der Weyden: twee verschillende wijzen van compositie en expressie.
6. De klassieke schilderkunst in Italië tijdens de XVIde eeuw.

7. Ontleding van een grote klassieke compositie : de compositie door het onderwerp en door de vorm, de eenheid bij da Vinci, Rafaël of Giorgione.
8. Michelangelo, beeldhouwer en schilder, de kunstenaar en zijn werk.
9. Een internationale stijl : de Italiaanse stijl in Europa en in het bijzonder in de Nederlanden.
10. Breughel de oude, meester van het fantastische en van het universele landschap.
11. Een groot Barokkunstenaar - Pieter-Paulus Rubens : Compositie door de beweging en door de kleur.
12. De Vlaamse schilderkunst uit de XVIIde eeuw.
13. Ontstaan van het Klassicisme in Frankrijk en in België : David, Ingres, Navez.
14. De Romantiek in de schilderkunst in Frankrijk en België.
15. Het realisme in Frankrijk en de voorrang van de vorm op het onderwerp : van Courbet tot Manet.
16. Het Impressionisme : van het impressionistisch realisme tot het verval van het realisme.
17. Naturalistisch realisme en impressionistisch realisme in België.
18. De scheppers van de moderne sensibiliteit : Gauguin, Van Gogh, Nabis en de "fauves".
19. Het expressionisme : uiting vooral in België.
20. Het herleven van het intellect in de schilderkunst : Seurat en de neo-impressionisten, Cézanne, de kubisten.
21. De fantastische schilderkunst en het surrealisme : het surrealisme in België.
22. Picasso : de verschillende "perioden" van de schilder, ontleding van de "guernica".
23. De zogenaamde abstracte schilderkunst : geometrische en instinctieve.

Zich beperken tot de studie van de schilderkunst van de middeleeuwen tot heden.

II. Praktische oefeningen : De leerlingen zullen, tijdens een zelfde les, gedurende 15 à 20 minuten, ofwel bij het bezoeken van een museum, ingewijd worden in de grafische technieken die zich het best lenen tot het onderzoek op het gebied van de kunstgeschiedenis en tot het begrijpen van kunstwerken.

Bijvoorbeeld.

Naar schilderijen of gekleurde reproducties van schilderijen, opzoeken der grote massa's, der richtlijnen, van de verdeling in vakken, van de dieptepijnen, van het plastische ritme, van de arabesken.

Door uitknippen of schilderen een gamma opmaken der tonaliteiten of kleurnuances, vergezeld van een tekst met de naam der voorgestelde zaken en verwijzing naar een foto of een "calque".

Deze tekeningen komen meestal voor onder de vorm van schetsen of schema's die vlug op het zicht zijn uitgevoerd.

Indien de tekening een zekere strengheid vereist (profielen) zal men calques gebruiken.

Het boven elkaar plaatsen van calques op een foto is wenselijk voor een studie met betrekking tot het onderwerp, de compositie en de tekening.

Opmerkingen.

1. De leerstof. Het aantal onderwerpen werd beperkt tot een twintigtal, om aan de lerares de mogelijkheid te bieden, andere onderwerpen in te schakelen naar gelang van de oriëntatie die zij wenst te geven aan haar cursus.
Een bijzondere studie van plaatselijke kunstenaars, kunstambachten of technieken gebruikt in de tekenlessen of de lessen in de handenarbeid wordt aanbevolen.

Kunst is een uiting van de menselijke geest, zij heeft niet alleen een algemeen Europees, maar ook een cosmopolitisch karakter. Laten wij dus bij voorkeur, de nadruk leggen op gemeenschappelijke karaktertrekken in plaats van ons te beperken tot het onderscheiden van "nationale" bijzonderheden. Daardoor zal de les trouwens ook heel wat bij winnen aan eenvoud en duidelijkheid.

België wordt dikwijls vergeleken met een smeltkroes van verschillende culturen; doch het is op zijn beurt een cultuurhaard die over heel Europa uitstraalt. Het is dan ook aan te bevelen, telkens het past commentaar uit te brengen over typisch Belgische kunstwerken.

2. Opeenvolging van de lessen. Naar gelang de leerstof kan een al dan niet chronologische volgorde worden gebruikt (voor het eerste jaar inwijding in de schoonheidsleer).

Bijvoorbeeld : Enkele lessen besteden aan de studie van werken die gemakkelijk te begrijpen zijn, d.w.z. waarbij het onderwerp en de techniek dikwijls volstaan (1, 4, 11, 12) om : vervolgens werken te ontleden waarbij de waarde van de compositie, de vorm en de inhoud geïsoleerd dienen te worden, wil men ze goed begrijpen (2, 3, 5 tot 8, 9, 10).

3. Te vermijden : misbruik van historische en encyclopedische nota's, -misbruik van eruditie.

Deze cursus is noch een volledige cursus, noch een cursus in de kunstgeschiedenis of de esthetica. Het vooropgestelde doel is vooral het genieten van kunstwerken door ze te begrijpen. Het komt er dus in de eerste plaats op aan een sfeer te scheppen die het ontstaan van het stilzwijgende dialoog tussen kunstwerk en beschouwer in de hand werkt.

Er kan geen sprake zijn van esthetisch genot bij de leerlinge, als het er voor haar enkel op aankomt, bepaalde data, namen, onderverdelingen in tijdperken, scholen of stijlen te onthouden.

Evenmin zal er sprake zijn van een dergelijk genot wanneer men haar verplicht, een omvangrijke leerstof, die zij zelf niet als esthetisch waardevol heeft ervaren, te noteren of te studeren.

Er zal d.e.t. esthetisch genot zijn, wanneer van haar een persoonlijke inspanning wordt gevergd, een contact met het kunstwerk zelf, met behulp van de middelen die haar werden ter hand gesteld, om uiteindelijk, met kennis van zaken, haar appreciatie te geven.

Dit is het doel van de praktische oefeningen, en het is in die geest dat de lessen moeten gegeven worden en de examens ingericht.

Voor het toekennen van de punten zal men een groter belang hechten aan het persoonlijk werk van de leerlinge dan aan de hoeveelheid verwerkte leerstof.

De inwijding in het esthetisch begrijpen der werken is van groter belang dan het aanbrenge van informatie.

4. De les : De opgave van de onderwerpen geeft reeds een duidelijk beeld van de geest van het esthetisch commentaar : de waarneming en de ontleding van plastische elementen in enkele, met zorg gekozen werken, waaruit een aantal gemeenschappelijke karaktertrekken worden geïsoleerd.

Tijdens het commentaar zal de lerares haar uiteenzetting verduidelijken door schematische schetsen, de leerlingen werken mee, maken schetsen, noteren slechts enkele eigennamen in verband met de besproken kunstwerken. Zij nemen actief deel aan de ontleding en de bespreking.

De voorkeur moet gegeven worden aan fotografische reproducties op losse bladen. Diapositieven en films laten immers geen grafische activiteit toe.

Indien de leerlingen over geen referentiewerk beschikken, kan de lerares na het commentaar, enkele nota's dicteren : korte nomenclatuur, plaats in de evolutie van de kunst, gemeenschappelijke karaktertrekken.

Als controle kunnen de leerlingen analoge werken ontleden.

5. Schrift : De leerlingen houden een schrift waarin voorkomen :

- a) enkele nota's gedictieerd door de lerares (een tiental regels) of enkele verwijzingen naar een of ander werk.
- b) de grafische werken uitgevoerd tijdens de les en gedurende de 10 à 15 minuten voorzien voor dit werk.
- c) enkele kunstreproducties met persoonlijke commentaar.

Het commentaar betreffende kunstwerken is dus geen illustratie van een uiteenzetting, maar vormt de basis en de spil van les en toepassingen.

N.B. Hier zou moeten bijgevoegd worden : "Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen", aan Inspectie voorleggen.

Bibliografie :

Mappen uitgegeven door de stichting "Cultura". Ministerie van Nat. Opvoeding en Cultuur. Eerste map : Kunst in België XXste eeuw; Gekleurde reproducties, 24 x 31; voldoende grootte voor klassen van 25 leerlingen.

Openbaar Kunstbezit. (Stichting voor esthetische vorming, door middel van de radio, in woord en beeld) Postbus 55555 - Amsterdam.

Verzameling reproducties met commentaar.

Catalogi van tentoonstellingen : o.m. Vijftig jaar moderne kunst. Expo 1958. Kunstreproducties van gespecialiseerde huizen : zie, wat betreft de schilderkunst : catalogi van kunstreproducties van de U.N.E.S.C.O.

Lijst van gekleurde reproducties. Min. omzendingbrief . . . 1959.

Wereldtaal der Vormen. Beknopte inleiding tot de kunstgeschiedenis. Dr. E.F. Van Der Grinten. De Sikkel Antwerpen 1958.

Histoire de l'Art. H. Huyghe et Coll. : l'art et l'homme. 3 volumes Larousse, Paris, 1958-1960.

R. Lavedan et S. Besque : Histoire de l'art. 2 vol. P.U.F. 1944-1949.

G. Bazin, Histoire de l'art, Garamond, Paris 1953.

Apprendre à voir : Marangoni.Griffon. Neufchâtel, 1947.

Het zien en genieten van schilderkunst. Dr. A. Stubbe. De Standaard boekhandel.

Dialogue avec le visible. R. Huyghe, Flammarion 1955.

Découverte de la peinture. R. Berger, Guilde du Livre, Lausanne, 1959.

Europese Schilderkunst na 1850. W. Jos. De Gruyter. De Sikkel Antwerpen.

De moderne Beeldhouwkunst in Europa. Charles Wentinck, Phoenix Pockets Standaard Boekhandel.

Arts and the Man. Irwin Edman, (a Mentor book) The new American Library.

The Meaning of Art. Herbert Read, a Pelican Book.

Knaurs Lexikon Moderner Kunst. Th. Knaur Nachf. Verlag. München.

Traité du paysage. Traité de la figure. A. Lhote, réed. Grasset, 1951.

L'art de la peinture. J. Charpier et P. Seghers : Ed. Marabout 1957. (recueil de textes sur l'art).

L'art et les artistes : Hachette, Paris 1958.
(3000 titres d'ouvrages et de périodiques).

Afdeling 4.- Handenarbeid.

1. Uitknippen, vouwen en plakken van vlakke grondstoffen.

Vervolg van het leerplan voor het tweede jaar : gebruik van grijs en houtbord.
Eén oefening in het boekbinden.

2. Schilderen, afdrukken.

Vervolg van het leerplan voor het tweede jaar.
Graveren op stencil. Afdrukken.
Afdrukken met de rol - schablonen.
Fac. : eenvoudige oefeningen van "sérigraphie".

3. Boetseren en afgieten.

Modeleren op metaalgeraante : kleine modellen in papierdeeg of in watten : poppen, dieren en personages uit de kindermithologie, poppenkoppen...
Boetseren op spil, geraante in ijzerdraad, metaalnetwerk, koperdraad, lood, hout.
Dieren en personages naar schetsen uitgevoerd in de tekenlessen.
Vervaardigen van een masker door boetseren op metaalnetwerk of ijzerdraad (gaas en fasérit, krippapier en fasérit, stof en pleister...
Montage van een masker door stempeling of reliëf.
Koppen van poppen.
Afgieten "à creux perdu" en "à bon creux" : gegraveerde platen, "bas relief" en hoog reliëf - kaarten.
Afgieten op werkelijke voorwerpen : bladeren, platte voorwerpen, fruit.

4. Gebruik van verschillende grondstoffen.

Zie leerplan voor het eerste jaar.

Mozaieken met glas- of marmerscherven (pleister of cement).
Glasramen (in verband met de lessen in de plastische opvoeding).

5. Weven, vlechten, mandwerk.

Vervolg van het leerplan voor het eerste jaar.

Kleine mandjes (2 tot 3 twijgen) : allerlei schalen en korfjes.

Bewerken van raffia : lampkap, dozen, poppekleren...

6. Samengestelde oefeningen.

Vervolg van het leerplan voor het tweede jaar.

Houtbewerking - geschaafde latten en planken : spijkeren, vijzen, vergaren door inkerving, lijmen : staander voor poppen en boetseerwerk, inlijstingen....

Diorama met eenvoudige elektrische montage.

Hoofdstuk V.- Vierde leerjaar.

Afdeling 1.- Indeling van de vakken.

Tekenen	2 h
Handenarbeid	<u>2 h</u>
Totaal	4 h =====

Afdeling 2.- Tekenen.

1. Waarneming en voorstelling van voorwerpen, personages en dieren.

Vervolg en uitwerking van het leerplan voor het derde jaar :
Ia, Ib, Ic.

De nadruk moet gelegd worden op de waarneming van kleine toneeltjes met kinderen, in een landschap of een interieur : verhoudingen naargelang van de leeftijd.

Kind en volwassen persoon, beweging en gebarenspeel van kinderen, kinderspelen...

OPMERKINGEN : Zie leerplan voor het derde jaar - zelfde opmerkingen :

I. Bij de tekeningen naar de natuur kunnen enkele oefeningen gevoegd worden naar foto's of naar reproducties van figuratieve schilders en beeldhouwers : putti van de Italiaanse beeldhouwers, moeder en kind bij de schilders van de Renaissance, het kind bij de schilders van XVIIIde en XIXde eeuw: Manet, Courbet, Renoir...

Nabootsing moet vermeden worden. De oefeningen geschieden onder de vorm van vlugge schetsen van bewegingen, houdingen en uitdrukkingen van kinderen.

II. idem derde jaar.

III. idem derde jaar.

N.B. 10 lessen, 10 verwezenlijkingen per jaar.

2. Compositieperspectief.

Herziening van het leerplan voor het derde jaar, in het bijzonder de punten d) en e).

3. Tekenen uit het geheugen en naar de verbeelding.

Vervolg en uitwerking van het leerplan voor het derde jaar.

De nadruk moet gelegd worden op composities met kinderen, voor de ene helft illustratie, voor de andere decoratie.

Zelfde eisen I, II en III.

Zelfde leerstof 1°) en 2°).

Bij te voegen : 3°) Décoratieve samenstelling.

I. Enkele decoratieve interpretaties van toneeltjes getekend naar de natuur : stileren van bloemen, kleine dieren, personages, gebruiksvoorwerpen.

II. Vlakversiering : bord, fondspel...

III. Versiering van gebruiksvoorwerpen : boek, lampekap, kledingstuk, enz...

IV. Muurschildering, ontwerp voor scherm van poppenkast, enz.. (te verwezenlijken in de lessen van handenarbeid).

De oefeningen betreffende de decoratieve samenstelling moeten nauw verbonden zijn met het waarnemingstekenen, het tekenen uit het geheugen en naar de verbeelding; zij worden voorafgegaan door de ontleding van werken van hedendaagse decorateurs. De ontwerpen zullen zoveel mogelijk uitgevoerd worden in de ware grootte en met aangepaste grondstoffen tijdens de lessen in de handenarbeid (zie leerplan voor het vierde jaar, lid 4).

De aandacht zal hier bij gelegenheid gevestigd worden op de noties verworven tijdens de lessen van esthetische inwijding betreffende evenwicht in de compositie, arabesken, plastisch ritme, enz...

Occasioneel zullen enkele proefnemingen gedaan worden betreffende kleur en zullen enkele noties gegeven worden betreffende de kleurentheorie.

Zelfde opmerkingen als voor het derde jaar : A. B. C.

D. Alleen bordschetsen,

voor de illustratieoefeningen, de leerlingen moeten zich echter iedere week terwijl zij vertellen gedurende 20 tot 30 minuten oefenen in het uitvoeren van bordschetsen.

N.B. - 40 à 45 lessen - 20 verwezenlijkingen per jaar, waarvan 8 met decoratieve strekking.

4. Waarneming van kindertekeningen en werken uitgevoerd in de kleuterschool.

Opzoeken van de karaktertrekken van het kindertekenen en van de evolutie van het kindertekenen aan de hand van vrije verwezenlijkingen van kinderen.

Beoordeling van enkele goede werken uitgevoerd in de kleuterschool.

De leerlingen zullen een album samenstellen dat de illustratie zal zijn van de karaktertrekken van het kindertekenen en het leerplan "tekenen" in de kleuterschool" spontane kindertekeningen of kindertekeningen uitgevoerd op school; illustratietekeningen, tekeningen van de lerares uitgevoerd in de Normaalschool.

De noties betreffende de didactiek van het tekenen zullen aangeleerd worden tijdens de lessen in de opvoedkunde. In overleg met haar collega zal de tekenlerares het nodige doen opdat het album ook een illustratie zou worden van de bijzondere noties gegeven in de lessen van opvoedkunde : b.v. enkele voorbeelden van didactische lessen geïllustreerd in de tekenlessen.

N.B. - Enkele lessen.

Afdeling 3.- Inwijding in de schoonheidsleer. (In verband met de lessen van het derde leerjaar).

De leerlingen moeten een persoonlijk werk maken betreffende een artistiek onderwerp : het is aanbevolen hun de keuze te laten, doch ze dienen onderwerpen te behandelen gewijd aan regionale kunstenaars die niet werden bestudeerd tijdens de lessen.

Het onderwerp is te kiezen in het derde leerjaar.

Afdeling 4. - Handenarbeid.

1. Methodiek van de handenarbeid in de **kleuterschool**.
Modellessen en didactische lessen in de **kleuterschool**.
Inrichting en versiering van een klas in de **kleuterschool** met werken, die werden uitgevoerd in de vorige jaren.
2. Zie punten 1, 2 en 4 van het leerplan voor het derde jaar : naargelang van de noodwendigheden, de didactische activiteiten bijwerken.

Zie vorige leerplannen.

Weven op getouw.

3. Boetseren en afgieten.

- Poppenkoppen (verschillende technieken).
- Reliëfkaarten (verschillende methoden- groepswork).
- Eén oefening in het afgieten : landkaart, masker of ornament...

4. Samengestelde oefeningen en schoolmeubilair.

Individueel of in groepen van 2 tot 3 leerlingen.

- Eén poppenkast met elektrische uitrusting, omwisselbare schermen, twee tonelen (onderwijzeres en kindje)...
- Samenstelling van een zandtafel met een dorp, een hoeve, dieren en personages.
- Eén winkel : met toonbank en rekken.
- Eén poppenhuisje.
- Eén collectief spel : bollen, schietstand, kegelspel.

Individueel : Een fries of decoratief paneel voor de versiering van een klas of ingangshall.

N.B. Gedurende de vier **leerjaren** hebben de leerlingen zich een verzameling aangelegd van monsters van verschillende grondstoffen met hun gebruikswijze, maten en prijzen.

Titel XI. - Muzikale Opvoeding.

Hoofdstuk I. Algemene richtlijnen.

De opleiding van de kleuteronderwijzeres moet praktisch en vakkundig zijn.

Praktisch. - Immers, na vier jaar studie moet de jonge leerkracht:

- a) "juist" en "muzikaal" een eenvoudig liedje van 't blad kunnen zingen (verzorgde uitspraak, goed gebruik van de stem, natuurlijke fraseering, correct ritme) ;
- b) korte melodietjes en correcte ritmische cellen kunnen improviseren ;
- c) frisse, eenvoudige kleuterliedjes kunnen maken ;
hiervoor is een zeker minimum van uit de praktijk afgeleide theoretische kennis en fundering onontbeerlijk ;
- d) eenvoudige ritmen en korte muzikale zinnnetjes kunnen optekenen ;
- e) behoorlijk blokfluit kunnen spelen, de praktijk van de meeste slaginstrumenten beheersen en enkele grondbeginselen kennen van het klavierspel (vooral met het oog op de praktijk in de kleuterschool).

Vakkundig. - De opleiding moet vakkundig zijn : 1. om dit alles op oordeelkundige en gevarieerde wijze in de klasactiviteiten te kunnen inschakelen en om de muzikale taal geleidelijk bevattelijk te maken voor de kleuters :

2. om de stof zo te leren kiezen en behandelen, dat het waarnemen van klank, ritme en timbre als het ware bij de kleuters wordt uitgelokt ;

3. om bij elke gelegenheid de mogelijkheid tot een eigen, volledig vrije expressie te bevorderen en die met tact te richten en te ontwikkelen.

Met het oog op het voorgaande is bij het begin van de studiën een test ten zeerste gewenst : zingen van een gekend lied, met de minimumeis dat er juist gezongen wordt met een normaal klinkende stem. Slechts in zeer erge gevallen, zoals vals zingen met een lelijke stem, zou de leerlinge de raad moeten gegeven worden de studiën niet te beginnen. Bij de deliberatie (over het examen op het einde van het eerste jaar) dient echter met deze proef rekening te worden gehouden in die zin, dat geen inschikkelijkheid kan betoond worden, indien niet een zekere vordering wordt geconstateerd. Immers, de tijd toen een kleuteronderwijzeres alleen maar een "bewaarder" was, is onherroepelijk voorbij. Een dringende, constructieve hervorming van de muzikale opleiding is noodzakelijk, waarbij rekening wordt gehouden met de veelzijdige aspecten ervan.

Afdeling II.-Leerplan voor het eerste jaar.

I. Zang.

Veelvuldig en behoorlijk zingen van geschikte muzikaal waardevolle liederen, zulks met het oog op de latere praktijk en de persoonlijke vorming.

Langs actieve weg het tempo, de elementen van het metrisch klimaat, de karakteristieke ritmische cellen, de vorm, de typische melodische wendingen en spanningen, het karakter, de tonaliteit leren ontdekken en inoefenen.

In aansluiting daarbij : stemvorming (spelelement inlassen). De liederen niet alleen met de naam van de klanken memoriseren en noteren, maar systematisch de zelfwerkzaamheid, door oordeelkundig gekozen muzikale opgaven, aanwakkeren.

Bij elke geschikte gelegenheid improvisatieoefeningen organiseren. Een geschikt uitgangspunt is het ritmeren van spreekwoorden, spreuken en zegswijzen; daarna volgt het metrisch correct vatten en het eenvoudig melodisch inkleden in een evenwichtige vorm.

Bij gekende liederen eenvoudige harmonische steunpunten zoeken. Daarna eenvoudige verbindingen (driestemmig) leren zingen.

II. Instrumentaal.

In aansluiting met het voorgaande : het leren bespelen van een blokfluit en de piano.

Gemakkelijke begeleiding van eenvoudige volkskinderliederen, stapliedjes, dansjes, enz..

Bij al deze oefeningen moet men steeds denken aan de latere klasseactiviteit.

III. Muziek beluisteren.

Leren reageren op muziek : als beweging (vrije expressie); dramatiseren, enz..

Meespelen met de slaginstrumenten (tamboerijnen, triangel, trom, klankstaafjes, enz..) bij grammofoonplaten.

Geleidelijk enkele stijlelementen belichten. Met enkele woorden het beluisterde werk historisch situeren (tijdgeest).

De timbres en hun combinaties leren ontdekken.

Hoofdstuk II.- Leerplan voor het tweede jaar.

1. Grondiger inoefenen en systematischer ordenen van de leerstof uit het eerste leerjaar.

Zich vrij leren bewegen in de verschillende metrische klimaten : $2/4$; $6/8$; $3/4$; $4/4$; $12/8$ en volledigheidshalve ook $9/8$.

Intonatieoefeningen en improvisaties in de meest voorkomende tonaliteiten : majeur en mineur.

Van genoteerde gekende liederen over gemakkelijke instrumentale thema's naar het zelfstandiger lezen van 't blad.

Analyse (verhouding ritme-maat, tempo en taal; idem melodische wending) van volksliederen en volkskinderliederen.

Tegenstelling tussen volkslied en kunstlied.

Improviseren en maken van frisse, eenvoudige kinderliedjes (met het oog op de latere praktijk).

Verdere bouw van vrije expressie en dramatisering.

2. Verdere uitbouw van delen stof uit het eerste leerjaar.

Twee- en driestemmige speelstukjes voor blokfluiten.

Iets moeilijker begeleidingen van liedjes, marsen (beide moeten een muzikale waarde hebben).

3. Uitbreiding en aanvulling van de leerstof uit het eerste leerjaar.

De vormen en de kunstsoorten (suite, sonate, symfonie, concerto, strijkkwartet, symfonisch poëma, opera, muziekdrama, fuga, sonate-vorm, liedvormen, rondo-vorm, enz...).

Tegenstelling : orkestmuziek - kamermuziek,
absolute muziek - programmamuziek,
mengvormen.

aantekeningen
Korte over de stijlperiodes, de stijl, de uitvoerings-
techniek, de componist, enz..., zulks in verband met de beluisterde en gecommentarieerde platen.

Hoofdstuk IV.- Leerplan voor het derde jaar.

1. De verschillende mineur-tonaliteiten en de verschillende kleine tertstoonladders vergelijken en ordenen.

Onderlinge vergelijking van de graden van alle gekende toonladders (de onveranderlijke : tonale graden en de veranderlijke: modale graden).

De naam en de kwalificatie van de meest gebruikte melodische intervallen (kinderliederen, volksliederen).

Meest gebruikte chromatise wendingen in de kunstmuziek (chromatische 1/2 tonen).

De asymmetrische maten uit de moderne muziek.

2. Solfège-lessen en toepassingen (improvisaties en dictees) in verband met voorgaande stof.

3. Uitbouw van het liederenrepertorium, inzonderheid met het oog op de latere praktijk (cfr. Algemene instructies-leerplan eerste leerjaar).

Canon- en meerstemmige koorzang.

4. De pianostudie moet vooral afgestemd worden op de latere praktijk in de kleuterklas.

De vergevorderden kunnen eventueel de "Kleine preludes" van J.S. Bach, het "Album voor de jeugd" van R. Schumann, de "Albums voor de jeugd" van B. Bartok en andere geschikte stukken doornemen.

5. Methodologie : Inzicht bijbrengen in de zeer gevarieerde aspecten van de muzikale activiteiten in de drie leerjaren van het kleuteronderwijs.

Slagwerk en kinderorkest (slagwerkorkest). Kleuterritmiek.

Bijwonen van de praktische lessen gegeven in de bewaarklas.

Hoofdstuk V. Leerplan voor het vierde jaar.

Algemene herhaling en systematische ordening van de stof uit de vorige drie leerjaren, waarbij naar een grotere bewustmaking van de verschillende elementen van de muzikale expressie gestreefd dient te worden.

Benevens de verschillende oefeningen ook die inlassen om het concentratievermogen (auditief, visueel, motorisch en zelfs met betrekking tot de tastzin) en het reageren op muziek te bevorderen.

In verband hiermede de invloed van de muziek (de muzikale expressie) op de toebehoorder in het algemeen, maar vooral op het jonge kind in het bijzonder, behandelen.

Daaruit het doel en de middelen van een verantwoorde muzikale opvoeding afleiden : van spontaan reageren en vrije expressie, over geordende bewegingen naar zelfdiscipline en sociale gedragingen.

Toonsymboliek eenvoudig behandelen. In aansluiting hiermede : improvisatieoefeningen.

Het spreekt vanzelf dat wat voorafgaat niet alleen op het niveau van de kleuteronderwijzeres moet behandeld worden (cfr. Algemene richtlijnen -Eerste leerjaar), maar dat het zwaartepunt op de latere praktijk moet liggen

Het is inderdaad voor de toekomstige onderwijzeres niet voldoende de muzikale leerstof te kennen en zich cultureel te verrijken, zij moet deze stof correct kunnen gebruiken en aanwenden in de geest van de algemene activiteiten van de kleuterperiode en pedagogisch -didactisch te werk gaan.

Wekelijks praktische oefeningen (lesjes) in de bewaarschool onder leiding van de muzieklerares.

Er vooral op concrete, met zorg gekozen voorbeelden gesteund worden om de zeer gevarieerde aspecten van de muzikale expressie in de drie leerjaren van het bewaarschoolonderwijs te illustreren.

Wat de pianocursus betreft : al wat voor de latere praktijk niet volstrekt noodzakelijk is moet terzijde worden gelaten en de aandacht moet vooral gaan naar de zeer speciale praktische toepassing (mede door het feit dat de beschikbare tijd veel te gering is).

Titel XII.- Handwerk.

Hoofdstuk I.-Algemene richtlijnen.

1 h per week. Het is noodzakelijk om de twee weken over twee opeenvolgende uren te beschikken.

Hoofdstuk II.- Leerplan voor het eerste jaar.

---

1. Feutrinewerk naar keuze.
2. Een eenvoudige katoenen blouse zonder mouwen.
3. Rok in katoen (uitwerken van een zomerensemble).

N.B. Voor het confectiewerk make men gebruik van steunpatronen. Men moet ~~z~~ aanpassen aan de verschillende maten. De leerlingen stellen alzo een serie van verschillende nuttige patronen samen (maat 38-40-42-44).

Hoofdstuk III.- Leerplan voor het tweede jaar.

---

1. Feutrinewerk naar keuze.
2. Rechte wollen rok voor jong meisje.
3. Jongensbroekje uit een reeds gebruikt kledingstuk vervaardigen.

N.B. Voor het confectiewerk make men gebruik van steunpatronen, aan te passen aan de verschillende maten. De leerlingen stellen aldus een serie van verschillende nuttige patronen samen (maat 38-40-42-44).

Hoofdstuk IV.- Leerplan voor het derde jaar.

---

1. Feutrinewerk (bv. vervaardigen van dieren).
2. Aankleden van poppen - gebruik van overschotten van stof.
3. Idem : vervaardigen van poppenkleedjes in brei- en haakwerk.
4. Studie van andere technieken gebruikt in de kleuterklassen (bv. punneken).

Hoofdstuk V.- Leerplan voor het vierde jaar.

1. Weven op kleine weeftoestellen.
- 2; Vervaardigen van eenvoudige kledingstukken voor kinderen : ontwerp van kledingstukken voor schoolfeestjes ; gebruik maken van verschillende goedkope stoffen. (patronen voor kinderkleding : muts; blouse; broek.
3. Vervaardigen van marionetten (in samenwerking met handenarbeid); ze aankleden.

Leerplan : 1 ste graad lager onderwijs inwerken : methodiek.

./.

Hoofdstuk IV.- Leerplan voor het derde
jaar.

Opmerking : Deze cursus wordt gegeven naar rato van acht lessen van 4 h.

Keuken : 5 lessen.

a) de voedingswaarde : (occasionele aantekeningen betreffende de diëtleer).

b) de samenstelling van een spijskaart : achtereenvolgens :

- een dagelijkse spijskaart
- een spijskaart voor feestelijke gelegenheden
- spijskaart voor zieken en oude mensen
- een spijskaart voor kinderen.

c) indeling van het werk

Onderhoud : 3 lessen.

Deze laatste drie lessen worden besteed aan de studie en het praktisch onderhoud van een kleuterklasse en van het aanwezig materiaal (poppen, verschillende voorwerpen, aquarium, enz...).

Hoofdstuk V.- Leerplan voor het vierde
jaar.

Opmerking.

Duur :

Deze cursus wordt gegeven naar rato van acht lessen van 4 h.

Voortzetting van het leerplan voor het derde jaar.

Keuken : 5 lessen.

Studie en uitwerking van een volledige spijskaart.

Deze studie moet handelen over :

a) de voedingswaarde : (occasionele aantekeningen betreffende de diëtleer) ;

b) de samenstelling van een spijskaart : achtereenvolgens :

- een dagelijkse spijskaart ;
- een spijskaart voor feestelijke gelegenheden ;
- een spijskaart voor zieken en oude mensen ;
- een spijskaart voor kinderen.

c) indeling van het werk.

Onderhoud : 3 lessen.

Deze laatste lessen worden besteed aan de studie en aan het praktisch onderhoud van een kleuterklasse en van het aanwezige materieel (poppen, verschillende voorwerpen, aquarium enz.....).

TITEL XIV

Aanvullende opvoedende activiteiten.

Hoofdstuk I. Doel.

De opvoedende activiteiten verschaffen de gelegenheid om, buiten het enge kader van de gewone lessen, de toekomstige kleuteronderwijzeressen een aanvullende culturele en professionele vorming te bezorgen, waardoor hun horizon verruimd wordt. Daarbij kan eveneens rekening gehouden worden met de bijzondere belangstelling en de persoonlijke aanleg van de leerlingen, evenals met de mogelijkheden van elke school voor het doelmatig organiseren van die oefeningen. Deze moeten gekenmerkt worden door hun levendig karakter en inzonderheid door het feit, dat er voortdurend een beroep wordt gedaan op de activiteit van de leerlingen. In geen geval mogen het bijkomende lessen worden.

Hieruit volgt, dat voor deze activiteiten geen eenvormig en strak leerplan kan opgesteld worden. De organisatie ervan wordt grotendeels overgelaten aan het initiatief van het inrichtingshoofd, de leerkrachten en de leerlingen. Evenwel zal het opvoedend doel, dat deze oefeningen dienen na te streven, nooit uit het oog verloren worden.

Hoofdstuk II. Richtlijnen.

a) Bij het inrichten van de aanvullende opvoedende activiteiten dient men de door het Departement gepubliceerde brochure "Individualisatie van het onderwijs in de Normaalscholen - Geleide oefeningen en aanvullende opvoedende werkzaamheden 'intra- en extra muros' " te raadplegen, waarin nuttige wenken worden verstrekt. Daarbij dient natuurlijk in de eerste plaats rekening gehouden met de bijzondere behoeften van de opleiding tot kleuteronderwijzeres.

b) Als oefeningen, die in het kader van de aanvullende opvoedende activiteiten kunnen plaats hebben, dienen vermeld :

- uitstapjes : biologische, geografische, historische ;
excursies in verband met de esthetische opvoeding van de leerlingen ;
bezoek aan bibliotheken (praktische voorlichting over het benutten van deze documentatiebronnen). De uitstappen geven aanleiding tot het waarnemen van feiten, het bespreken van de waarnemingen, het opstellen van een beknopt verslag (zoveel mogelijk in de vorm van overzichten, schetsen, diagrammen, door de leerling gemaakt in een daartoe bestemd schrift), eventueel aanvullend persoonlijk onderzoek.
- het bijwonen van toneelvoorstellingen, voordrachten, muziekuitvoeringen, het beluisteren van radiouitzendingen, telkens gevolgd door het uitwisselen van gedachten en indrukken.
- toneelspel, koorzang, orkest.

- spreekbeurten door leerlingen, debating-clubs.
- opstellen van een schooltijdschrift.
- spel en sport.
- in verband met de professionele opleiding (laatste twee jaren) :
  - systematische observatie van één of twee leerlingen uit de oefenschool. Opstellen van hun pedagogisch dossier. Toepassing van de testmethode. Bezoek aan modelkleuterscholen, kinderkribben, speelpleinen, klassen voor spastische kinderen, schoolkoloniën.
  - poppentheater : opstellen van de tekst voor poppenspelen; vervaardigen van poppen en decors; opvoering voor de leerlingen van de oefenschool. Deze activiteit vormt in de opleiding tot kleuteronderwijzeres een belangrijk belangstellingspunt, waarbij verscheidene vakken, zoals opvoedkunde, moedertaal, muziek en handenarbeid betrokken worden.

c) Bij het begin van elk kwartaal stelt het inrichtingshoofd, met de medewerking van het onderwijzend personeel, een plan op voor de organisatie van de aanvullende opvoedende activiteiten (per week en per vak). Dit plan wordt overgeschreven in een register, dat aan de leden van de Inspectie, bij hun bezoek aan de school, voor nazicht wordt voorgelegd.

Dat register vermeldt eveneens het aantal uren, gepresteerd door de onderscheiden leerkrachten tijdens de bedoelde activiteiten. Het is wenselijk dat, over de vier leerjaren samen, deze prestaties voor iedere leerkracht een geheel aantal uren, eventueel een aantal halve uren, zouden bedragen. Vanzelfsprekend dient bij het vaststellen van deze prestaties uitsluitend het pedagogisch doel van de activiteiten in acht genomen; elke andere overweging in verband met het bepalen van het aantal uren (of halve uren) der betrokken leerkrachten moet hierbij achterwege blijven.

N.B. Door de toepassing van de omzendbrieven van 8 en 22 augustus 1963, N.O. 2e Sectie, nr. 3.322/L, vervalt het onderhavige leerplan voor de aanvullende opvoedende activiteiten :

1. van 1 september 1963 af voor het eerste leerjaar ;
2. van 1 september 1964 af voor het tweede leerjaar ;
3. van 1 september 1965 af voor het derde leerjaar ;
4. van 1 september 1966 af voor het vierde leerjaar.

INHOUDSOPGAVE.

=====

I	Opvoedkundige wetenschappen	2 tot 20	
II	Zedenleer	2I	
III	Nederlands	2I	3I
IV	Tweede taal Frans	32	34
	Engels	35	38
V	Geschiedenis	39	40
VI	Aardrijkskunde	4I	42
VII	Wiskunde	43	46
VIII	Natuurwetenschappen	47	52
IX	Lichamelijke opvoeding	53	
X	Opvoeding in de plastische kunsten	54	74
XI	Muzikale opvoeding	75	78
XII	Handwerk	79	80
XIII	Huishoudkunde	8I	83
XIV	Aanvullende opvoedkundige activiteiten	84	85
